

шуданд: мунофиқон, мушрикони ва муъминон. Мақсад аз тақлифи амонат бар инсон барои он будааст, ки то мардони мунофиқ ва занони мунофиқа ва мардони мушрик ва занони мушрика, ки таълимоти Илоҳиро қабул накарданд, муайян шаванд. Худованд дар дунё ва охираат онҳоро ба азобӣ Худ бикашад ва барои мардони муъмин ва занони муъмина, ки ба амонати Илоҳӣ хиёнат накарданд, раҳмати Худро бифиристад. Зеро Худованд барои тавбакунандагон бисёр омӯрзандаву меҳрубон аст.

Поёни сураи «Аҳзоб» ва лиллоҳил ҳамд.



Дар Макка нозил шуда, дорои 54-оят аст.

Ин сура барои он сураи «Сабо» номида шудааст, ки дар он саргузашти қавми Сабо (Яман) зикр шудааст.

Меҳвари асосии сураи мазкур мисли дигар сураҳое, ки дар Макка нозил шудаанд, маҳкам сохтани ақидаи исломии ҳар инсон аст. Дар сураи мазкур аз «мабдаъ» (пайдоиш) «маъод» (бозгашт) ва хоссатан аз Пайғамбарӣ сухан рафтааст. Ҳамчунин сураи мазкур дарбаргирандаи масъалаи тавҳид (Худоро якка ва ягона доништан) буда, аз неъматҳои бузурги Худованд ва аз сарнавишти шукргузорону куфронкунандагон ва аз зиндагии Сулаймон (а) ва аз қавми Сабо низ сухан кардааст. Сураи мазкур ба ҳамду санои Парвардигор ва бо сифатҳои баркамоли ӯ оғоз шуда алайҳи пиндори мушрикони, ки охираат ва аз сари нав зинда шуданро инкордоранд, посух додааст. Мувофиқи услуби сураи мазкур қиссаи Довуд (а) ва Сулаймон (а) низ баён шудааст. Ҳамчунин қиссаи қавми Сабо, ки дар ивази саркашӣ ва куфрашон бо ҷӣ балоҳо дучор шуданд зикр шудааст. Барои радди шакку шубҳаи кофирону мушрикони далелу ҳуҷҷатҳо низ зикр шудааст. Ин буд назари кӯтоҳ аз даричаи сураи «Сабо».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллāҳи-р-Раҳмāни-р-Раҳīm.

*Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону
бениҳоят бораҳм аст.*

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي

الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١﴾

**Ал-ҳамду лиллāҳи-л-лазӣ лаҳӯ мā фи-с-самāвāти ва мā
фи-л-арзӣ ва лаҳу-л-ҳамду фи-л-āхираҳ. Ва Ҳува-л-
Ҳакīму-л-Хабīр. 1.**

*1. Ҳама ситоиш Худоерост, ки он чӣ дар осмонҳост ва он чӣ дар
Замин аст, аз онӣ Ёст ва ситоиш дар охират низ аз онӣ Ёст ва
Ў боҳикмату огоҳ аст.*

Касоне ки бо тиловати Қуръон сару кор доранд, мебинанд, ки панҷ сурае аз сураҳои Қуръони маҷид чун сураи «Ҳамд» (фотиҳа), сураи «Анъом», сураи «Қаҳф», сураи «Сабо» ва сураи «Фотир» бо калимаи «Ал-ҳамду» (бо ҳамди Парвардигор) оғоз шудаанд, ки дар сеи он («Сабо», «Фотир», «Анъом») Худованд бо хотири офариниши осмонҳо ва Замин ва дигар мавҷудот ва дар сураи «Қаҳф», ба хотири нузули Қуръон бар қалби Расулуллоҳ (с) ва дар сураи «Фотиҳа», бо таври умум гуфтааст: «Алҳамду лиллоҳи Раббил аламин». Муфасссирон гуфтаанд: «Ин ҳама барои таълими бандагон аст, то ин ки онҳо кайфияти сано ва кайфияти шукр гуфтан бар Холиқро омӯзанд. Ба ҳар ҳол, чи дар дунё ва чи дар охират, ба хотири он, ки Худованд сазовори ҳамду сано аст, дар оғози сураи «Сабо» фармудааст, ки ҳама ҳамду ситоиш махсуси Худованд аст, ки тамоми он чи дар осмонҳо ва Замин аст, азони Ё ва таҳти тасарруфи Ёст. Ҳар гуна, ки ирода кунад ҳукм мекунад. Ҳамчунин ҳамду сано, ки дар охират аст, он ҳам, (чуноне ки дар ояти 10-уми сураи «Юнус» Худованд хабар додааст, ки аҳли Ҷаннат меғоянд: «Ва охиру даъвоҳум ани-л-ҳамду лилоҳи раббил аъламин», аз онӣ Ёст. Бинобар ин, ҳар касе чизеро дар баробари неъматҳои Ё таъоло мадҳу ситоиш кунад, ин мадҳу ситоиш ҳама

саранҷом ба сӯи зоти поки Ў бармегардад, зеро холиқу молик ва аз холи ҳамаи онҳо огоҳ Ўст. Адибе чунин гуфтааст.

Ба ҷаҳон хуррам аз онам, ки ҷаҳон хуррам аз Ўст.

Ошиқам бар ҳама олам, ки ҳам олам аз Ўст.

Дар идомаи оят Худованд хабар додааст, ки Ў ҳакиму хабир аст. Оре! Бар асоси ҳикмати расо ва пурраи Ўст, ки ин низоми аҷиб дар ҷаҳон ҷорӣ аст. Бар асоси илм ва огоҳии Ўст, ки ҳар чиз дар ҷойи худ гузошта шуда аст ва ҳар мавҷуде ба чизе ниёз дошта бошад, Худованд онро дар ихтиёри он қарор додааст ва аз ҳикмати Ўст, ки кори ҳарду саро (дунё ва охират)-ро сомон медиҳад.

Хулоса, Худованд дар ҳарду саро аз офариниши офаридаҳои хеш бохабару огоҳ аст. Барои маълумоти бештар ба ояти 74-уми сураи «Зумар» муроҷиат шавад.

Худованд дар ояти зер бо тафсил баъзе осори бузургии қудрати Худро баён кардааст.

يَعْلَمُ مَا يَلْجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا

يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾

**Яъламу ма ялҷу фи-л арзи ва ма яхруҷу минҳа ва ма
яъзилу мина-с-самъи ва ма яъруҷу фӣҳа. Ва Ҳува-р-
Раҳиму-л-Ғафур. 2.**

2. Он чӣ ба Замин фуру равад ва он чи аз Замин бурун ояд ва он чӣ аз Осмон фуруд меояд ва он чӣ дар Осмон боло равад, медонад ва Ўст меҳрубону омӯрзанда.

Хабари ду сифати Худованд, ки яке ҳаким будан ва дигаре хабир будан аст, дар ояти қаблӣ гузашт. Худованд дар ин оят аз илми бепоёни Худ чунин хабар додааст, ки ҳамаи он чизҳоро, ки ба замин фуру мераванд, Худованд медонад, мисли: фуру рафтани қатраҳои об, зери хок шудани ҷисми мурдагон, чизҳое, ки мардум пинҳон мекунанд, донаҳое, ки тағи хок мешаванд ва ғайра. Ҳамчунин Худованд ҳама чизҳоро, ки аз Замин берун меоянд медонад, мисли берун омадани растаниҳо, оби чашмаҳо, ҷоҳҳо, конҳо ва ғайра. Ҳамчунин Ў таъоло аз он чи, ки аз осмон нозил мешавад, мисли фариштагон, китобҳо ба сӯи пайғамбарон, барфу борон ва дигар баракатҳо ва ҳамчунин чӣ чиз аз Замин ба осмон боло мешавад, мисли фариштагон баъди анҷоми вазифаҳои худ,

амали бандагон гуноҳ аст ё савоб, бухорҳо, дудҳо, газҳо, оҳе ки аз дили авлиёуллоҳ, аз дили мазлумон бармехезад... бохабар аст, Худованд ҳамаи онҳоро медонад. Дар охир гуфтааст, ки Ёст барои бандагони Худ меҳрубон, ки ҳар он чи ки онҳо аз осмон ниёз дошта бошанд фуруд меорад ва барои онҳо аз Замин мерӯёнад. Ёст, ки гуноҳҳои бандагони Худро, ки тавба мекунанд, меомӯрзад. Зеро ғайри Аллоҳ таъоло дигар омузанда нест.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عِلْمٌ

الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا

أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٣﴾

Ва қола-л-лазӣна кафару лā таъти́на-с-саъаҳ. Қул балā ва Раббӣ ла таътияннакум Ёāлими-л-ғайб. Лā яъзубу ъанҳу мишқолу зарратин фи-с-самāвāти ва лā фи-л-арзӣ ва лā асгару мин зāлика ва лā акбару иллā фи китāби-м мубӣн.3.

3. Ва кофирон гуфтанд: «Пеши мо қиёмат нахоҳад омад». Бигӯ: «Оре! Қасам бар Парвардигори ман, ки донандаи ғайб аст, албатта, ба шумо (қиёмат) хоҳад омад, аз Вай ҳамвазни заррае на дар осмонҳо ва на дар Замин ва на хурдтар ва на аз он бузургтар ғоиб наmeshавад, магар дар Китоби ошкор сабт аст»,

Худованд дар ин оят бори дигар аз инкоркунандагони баъс (бори дигар зинда шудан) ва рӯзи қиёмат хабар додааст, ки аз мушрикони қавми Ту (с) касоне ҳастанд, ки вақто аз омадани рӯзи қиёмат сухан мекунӣ, онҳо инкор мекунанд ва мегӯянд, на қиёмат ҳасту на зинда гаштани баъд аз марг, на ҳисоб асту на ҷазо. Ҳол он ки омадани рӯзи қиёмат бо ҳуҷҷату бурҳон дар тамоми китобҳои осмонӣ тасдиқи худро ёфтааст. Дар идомаи оят Худованд ба Пайғамбари Худ (с) фармуд, ки ба мушрикон бигӯ, ки на чунон аст, ки шумо мепиндоред, савганд ба Павардигорам, ки албатта, рӯзи қиёмат омаданист. Барои дарки васеътари ин ҷузъи оят, ба ояти 87-уми сураи «Нисо» муроҷиъат шавад.

Дар мухтасари Ибни Касир (р), бо ривояти Ибни Аббос (р) омадааст, ки ояти мазкур, яке аз се оятест, ки Худованд ба Расули Худ (с) амр кардааст, ки барои ҳақ будани барпошавии қиёмат бо

бузургии Павардигори худ қасам ёд кунад. Ду ояти дигар, яке ояти 53-юми сураи «Юнус» ва дигаре ояти 7-уми сураи «Тағобун». Дар давоми оят Худованд аз илми васеъи худ хабар додааст, ки Аллоҳ таъоло донандаи ғайб аст. Ягон чиз, бигзор аз зарра (хурдтарин махлуқ) хурд бошад ё аз он калонтар, чи дар осмонҳо бошаду чи дар Замин, аз ӯ пинҳон нест ва нахоҳад монд ва аз илми ӯ таъоло дур нест. Ин ҳама дар Лавҳаи ҳифзшуда ошкоро сабт шудааст.

Хулоса, вақто ки хурдтарин (майдатарин) махлуқи Худованд аз мадди назари Аллоҳ таъоло махфӣ намондааст, пас чӣ гуна ҳолу аҳволи мардум аз ӯ махфӣ мемондааст? Чун рӯзи қиёмат барпо мешавад, агарчи устухонҳои инсон шикаставу пӯсидаву хоку аз ҳам пош хӯрда бошанд ҳам, Худованд медонад онҳо дар куҷо пароканда шуданд. Бо фармони ӯ ҳамаи онҳо рӯзи Қиёмат ҷамъоварӣ мешаванд. Ин барои чист?

Ояти зер посухи ин савол аст.

لِيَجْزِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُم مَّغْفِرَةٌ

وَرَزَقُ كَرِيمٌ

Ли яҷзия-л-лазӣна āманӯ ва ъамилу-с-салиҳāt. Улāика лаҳум-м мағфирату-в ва ризқуи карим. 4.

4. то ононеро, ки имон оварданд ва амалҳои шоиста карданд, подош диҳад, он ҷомеъаро омӯрзиш ва ризқи карим (пурағзӣ) аст-

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки ҳадаф аз барпо кардани қиёмат он аст, ки ба касоне, ки имон оварданд ва амалҳои шоиста карданд, Ҳақ таъоло подош диҳад ва кофиронро бо додани азоб муҷозот кунад. Касоне, ки подоши некро соҳиб мешаванд, гуноҳони онҳо низ аз ҷониби Павардигор маҳву омӯрзида мешавад ва рӯзии пурағзӣ насиби онҳо мегардад. Баъзе шахсони имондору амали солеҳкунанда дар дунё подошро намебинанд ё шахсони кофиру золим ба ҷазои амалҳои худ намерасанд. Аз ин рӯ, барпо шудани рӯзи қиёмат ҳатмист, то шахси муслим дар Ҷаннат ба навозишу мукофоти шоиста сарфароз гардад ва шахси кофир дар Ҷаҳаннам ҷазои мувофиқро соҳиб шавад.

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِيْٓ ءَايٰتِنَا مُعْجِزِيْنَ اُولٰٓئِكَ هُمۡ عَذٰبُۢمِّنۡ رَّجْزِۭ اَلِيْمٍ

**Ва-л-лазӣна саъав фӣ айъатинā муъāчизӣна улāика лаҳум
ъазāбу-м ми-р-ричзин алӣм. 5.**

*5. ва ононе ки дар радди оятҳои Мо саъй карданд, то моро
оҷизкунанда бошанд, он ҷамоъатро азобу уқубати дарддиҳанда
аст.*

Дар ояти қаблӣ, суҳан аз ризку навозиши шахси мусалмон гузашт. Ҳоло дар ин оят дар бораи азоби ниҳоят аламдиҳанда суҳан рафта, Худованд фармудааст, ки касоне, ки алайҳи оятҳое, ки аз ҷониби Мо барои Пайғамбарон фиристода шудааст, муқобила мекунанд ва меҳоянд ҳукми онҳоро бо рафтору гуфтори худ ботил созанд, оё тасаввур намекунанд, ки аз ҳудуди илми Мо берун нестанд? Оё Мо намедонем, ки онҳо ҷӣ кор мекунанд? Албатта, аз ҳоли онҳо Мо боҳабарем ва барои чунин шахсон бадтарин ва дардноктарин азобро муҳайё сохтаем.

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقُّ

وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾

**Ва яра-л-лазӣна уту-л-ъилма-л-лазӣ унзила илайка
ми-р-Раббика ҳува-л-ҳаққа ва яҳдӣ илā
сирōти-л-ъазӣзи-л-ҳамид. 6.**

*6. Ва касоне, ки ба онҳо илм дода шудааст, медонанд, ки чизе, ки
ба сӯи ту аз ҷониби Парвардигор фуруд оварда шуд, росту ҳақ
аст ва (мардумро) ба сӯи роҳи Худои ғолибу сутудакор
далолату ҳидояткунандаанд.*

Дар ояти қаблӣ суҳан аз касоне гузашт, ки онҳо барои гумроҳ сохтани мардум саъй мекарданд, то оятҳои қуръониро, аз он ҷумла ояти далолаткунандаи рӯзи қиёматро дурӯғ ва бе маъно нишон диҳанд. Ҳоло ояти мазкур дар муқобили онҳо суҳан аз шахсоне ба миён овардааст, ки дар он асно шахсоне буданд, ки олим буданду бо андеша даъвати Расулуллоҳ (с)-ро пазируфта амал карданд ва барои пазириши оятҳои Парвардигор мардумро даъвату ташвиқ мекарданд. Он донишмандони муъминин (яъне саҳобагонин) замони Расулуллоҳ (с) ва олимони муъминин, ки баъд аз онҳо меоянд, медонанд, ки Қуръоне, ки аз ҷониби Парвардигор ба сӯи ту нозил шудааст, ҳаққасту суҳани Парвардигор аст. Дар Қуръон суҳани ботил нест. Онҳо медонанд Қуръон ҳақ аст ва

мардумро ба сӯи роҳи Зоте, ки дар ҳама кор ғолибу ҳамеша аз ҷониби махлуқоти худ ҳамду сано гуфта шудааст, ҳидояткунандааст. Зеро дар қиёмат ҳамаи онҳоро айналяқин мебинанд. Оре! Дар ҳар даври замон ва дар ҳар макон донишмандону андешамандони боинсоф агар бетаъассуб дар маънои китоби осмонӣ (Қуръон) бияндешанд, албатта, аз панду андарзҳои ҳакимонаи он ва аз мавъизаҳои тақондиҳандаи он истифода мебаранд ва албатта, бар бузургии Парвардигор ва бар суҳанҳои Аллоҳ будани Қуръон ва бар дини ҳақ будани Ислом эътироф мекунад. Барои маълумоти бештар ба ояти 1-уми сураи «Иброҳим» муроҷиат шавад. Ояти зер аз рӯзи растохез суҳан мекунад.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُوكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يَنْتِبِئُكُمْ إِذَا مُزِقْتُمْ كُلٌّ مِّمَّزِقٍ

إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾

Ва қола-л-лазӯна кафару ҳал надуллукум ғалā рачули-й юнаббукум изā муззиқтум кулла мумаззақин иннакум ла фӣ халқин ҷадӯд. 7.

7. Ва кофирон (масхаракунон) бо якдигар гуфтанд: «Оё шуморо бар марде далолат кунем, ки ба шумо хабар медиҳад, ки чун шумо пора-пора (ва ё реза-реза) шавед, ҳаройина, аз нав офарида хоҳед шуд?»

Шаҳси мусалмон имон бар он дорад, ки Худованд бо забони Пайғамбар (с) зинда гардонидани баъд аз мирониданро хабар додааст. Ин хабар ҳаққасту рост. Аммо кофирон ин ваъдаи Худовандро қабул накарда, ҳатто мавриди масхараву истеҳзо қарор дода, ишора ба Расулуллоҳ (с) карда, баъзеи аз онҳо ба баъзеяшон гуфтанд, ки оё ба шумо аз марди аҷибу ғарибе, ки суҳанҳои ҳайратовар меғӯяд, хабар диҳем ва ўро ба шумо нишон диҳем? Оё медонед ў чӣ хабар медиҳад? Ў меғӯяд, ки агар баъд аз марг инсон комилан реза резаву аз ҳам пароканда шавад, устухонҳояш пӯсида, зарраҳои хоки вай ба воситаи шамол дар бару баҳр пошида шаванд, боз ҷамъ мешаванд, бо ҳамон шакле, ки дар дунё буданд, аз нав зинда гашта аз қабрҳо бармехезанд? Оё ин имкон дорад? Кофирони Қурайш ва мункирон баъс, (зинда гаштан баъд аз мурдан)-у ҷазо аз ин ҳам пештар рафта мегуфтанд:

أَفْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي

الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ﴿٨﴾

**Афтаро ʔалаллоҳи казибан ам биҳи ҷиннаҳ. Бали-л
лазйна лā юьминуна би-л-ахирати фи-л-ʔазāби ва-ʔ
ʔалāли-л-баъид.8.**

**8. Оё бар Худо дурӯгро барбаастааст ё бо ӯ девоначӣ ҳаст? Балки
ононе ки ба охират имон намеоранд, дар уқубат ва дар гуҷроҳии
дур бошанд.**

Чун Расулulloҳ (с) дар бораи зинда гаштани баъд аз марг, ба мушрикони Макка сухани Аллоҳ таъолоро расонд, онҳо дар ҳақиқи Расулulloҳ (с) нисбат ба сухани дар ояти қаблӣ зикршуда сухани аҷибтарро гуфтанд, ки ӯ (Муҳаммад) касест, ки бар Худо дурӯғ мебандад. Ӯ нодону бефаҳму девоначӣ аст. Вагарна инсони оқил чӣ гуна метавонад чунин суханҳоро бигӯяд?

Худованд ҳарду пиндори онҳоро рад намуда қотеъона чунин посух гуфт, ки Расули Мо (с) на дурӯғгӯй асту на девоначӣ. Шумо, ки ба охирату ба гуфтаҳои ӯ (с) имон надоред, маълуматон бод, ки дар гуҷроҳӣ ва дар азоби ҳамешагии охират хоҳед монд. Оре! Азоби дурударози охират маълум, аммо азоби бардавоми дунё чӣ гуна аст. Муфасссирон чунин гуфтаанд: «Касоне, ки ба охират боварии том доранд, маргро барои худ дариҷае ба сӯи дунёи боқӣ ва шикасти қафас ва озод шудан аз ин зиндони дунё меҳисобанд. Бинобар ин, ҳарчи мушкilot ва ҳодисаҳои пеш ояд, бо умеди ободии охирати худ бардошт мекунад. Аммо барои касоне, ки беимонанд ва тасаввурашон фақат бо зиндагонии чандрӯзи ҳамин дунё маҳдуд аст, андешаи марг ваҳшат аст. Агар ба ҳодисае рӯ ба рӯ шаванд, ҳарчанд дар неъматҳо ғӯтида бошанд ҳам, наметавонанд бардошт кунанд. Вақт барои онҳо хеле тӯлонӣ метобад, гӯё беохир аст.

Бинобар ин, даст баҳар кор мезананд, то вақташон гузараду андӯҳеро чандон ҳис накунад. Ин аст азоби доимии дурударози дунё барои шахсони беимон, ки қиёматро дурӯғ меҳисобанд.

أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ
تَشَاءَ نَخْسِفُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطُ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ السَّمَاءِ إِنَّ فِي
ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ﴿٩﴾

А-фа лам ярав илā mā байна айдиҳим ва mā халфаҳум-м мина-с-самāи ва-л-арз. Ин-н-нашаъ нахсиф биҳиму-л-арза ав нусқитъ њалайҳим кисафа-м мина-с-самāъ. Инна фи зāлика ла āята-л ли кулли њабди-м муниб. 9.

9. Оё ба сӯи он чӣ пеши рӯи онҳост ва он чӣ паси пушти онҳост аз Осмон ва Замин наменигаранд? Агар бихоҳем, онҳоро ба Замин фурӯ барем ё бар онҳо поре аз Осмонро бияфганем. Ҳаройина, дар ин кор нишона (панд)-ест барои ҳар бандаи ба сӯи Худо бозгарданда.

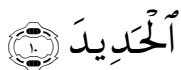
Худованд дар ин оят касонеро, ки маъод (охират)-ро инкор мекунанд, таҳдид намуда гуфтааст, ки оё онҳое, ки охиратро мункир шудаанд, намебинанд, ки пеши рӯи онҳо ва пушти сари онҳо осмону Замин қарор дорад? Агар онҳо ба атрофи худ нигаранд, мебинанд, ки аз ҳама ҷо онҳоро осмону Замин ихота дорад. Оё Зоте, ки барои пайдо кардани ин ду падидаи бузург қудрат дорад, магар аз барпо кардани қиёмат, аз бошитоб овардани азоб ва аз боз гардонидани ҳаёт ба инсон баъд аз марг оқиз аст?

Ҳаргиз оқиз нест! (Барои фаҳмиши бештар ба ояти 82-юми сураи «Юнус» ва ба ояти 99-уми сураи «Исро» ва ба оёти 6-7-уми сураи «Қоф» муроҷиъат шавад). Худованд дар идомаи оят чунин тоифаро таҳдид намуда хушдор додааст, ки онҳо чӣ гуна эҳсоси эминӣ мекунанд, ҳоло он ки Мо қодир ҳастем, агар бихоҳем, ба Замин амр мекунем, чуноне ки Қорунро фурӯ кашид, дар як лаҳза онҳоро низ фурӯ мекашад. Ё агар бихоҳем, қитъае аз осмонро, чуноне ки бар сари асҳоби Айка фурӯ афгандем, бар сарашон фурӯ меандозем.

Дар охир Худованд гуфтааст, ки барои ҳар банде, ки ба сӯи Худо боз мегардад (яъне тавба мекунад) ва фикру андешаи худро ба кор мебарад, барои фаҳмидани қудрати Худованде, ки бар ҳама кор қодирӯ тавоност, нишонаҳои ошкор бисёр аст. (Барои

маълумот оид ба таърихи Қорун ба оёти 76-79-уми сураи «Қасас» ва барои маълумот оид ба таърихи асҳоби Айка ба ояти 78-уми сураи «Ҳичр» муроҷиъат шавад). Валлоҳу аълам.

﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا يٰجِبَالُ اُوبِى مَعَهُ وَالطَّيْرُ وَالنَّٰلُ لَهُ﴾



✽ **Ва лақад атайна Давуд минна фазлә. Йа чибалу аввибу маъаху ва-т-тайр. Ва аланна лаху-л-ҳадид. 10.**

10. Ва ҳаройина, Довудро аз назди худ фазилате додем, (гуфтем:) «Эй кӯҳҳо, ҳамроҳи ӯ тасбеҳ гӯед!» ва мургонро (дар тасбеҳ гуфтан ҳамроҳи ӯ) мусаххар сохтем ва барои ӯ оҳанро нарм гардонидем,

Дар охири ояти қаблӣ аз «бандаи тавбакунанда» сухан ба миён омада буд. Ҳоло Худованд дар ин оят сухан аз Давуд (а) оғоз намуда гуфтааст, ки Мо ба ростӣ Довуд (а)-ро аз фазли Худ неъматҳои бузурге бахшидем; Ӯро пайғамбар гардонидем ва барои ӯ (а) китоби худ «Забур»-ро нозил кардем; Ӯро подшоҳӣ ва ниҳоят овози хушу фораму беназир бахшидем. (Неъматҳои дигаре, ки Худованд ба Довуд (а) додааст, дар оёти 15-16-уми сураи «Намл» ва дар ояти 24-уми сураи «Сод» баён шудаанд).

Фазоиلى дигареро, ки Худованд ба Довуд (а) насиб карда буд, дар идомаи ин оят чунин баён шудаанд, ки Мо ба кӯҳҳо гуфтем, ки эй кӯҳҳо! Чун Довуд (а) ба гуфтани тасбеҳ машғул мешавад (Забурро тиловат мекунад), ба ӯ (а) ҳамсадо шуда тасбеҳ гӯед. Ба паррандагон фармудем, ки ҳаргоҳ Довуд (а) ба зикри Мо машғул мешавад, шумо низ ҳамроҳи ӯ тасбеҳ гӯед! Чун Довуд (а) ба тиловати «Забур» машғул мешуд, овози ӯ (а) чунон фораму дилнишин буд, ки ба кӯҳҳо ва паррандагон чунон фаҳмо мегашт, ки агар ягон ҷунбандае дар овозраси Довуд (а) мебуд, ҳамроҳаш тасбеҳ мегуфт; Агар ӯ (а) аз тарси Худованд мегирист, ҳамроҳи ӯ (а) онҳо низ гиря мекарданд.

Фазилати дигаре, ки Худованд ба Довуд (а) ато кард, санъати мулоим кардани оҳан бе истифодаи оташ буд. Яъне Довуд (а) мисли дигарон барои мулоим кардани оҳан ба оташ муҳтоҷ набуд. Оҳан дар дасти ӯ (а) чун мум мулоим мешуд, ба болға задан муҳтоҷ набуд, ҳар асбобе, ки меҳост, бо дастонаш месохт. Дар ривоятҳо омадааст, ки Худованд ба Довуд (а) гуфт: «Ту бандаи

хубӣ, локин аз байтулмол маъош мегири!... Довуд (а) бо шунидани ин сухан 40 рӯз гирист ва аз Худованд роҳи ҳалли масъаларо хоҳон шуд. Худованд ҳамчу муъҷиза оҳанро дар ихтиёраш гузошт ва барояш онро мулоим сохт. Ҳар рӯз аз оҳан симу халқа омода месохту як чеба (зиреҳкурта) мебофт. Бо ин васила аз гирифтани маъоши байтулмол бениёз шуд. Хулоса, агарчи ӯ (а) подшоҳу соҳиби мулк буд, аммо аз дастранҷ ва аз касби ҳалоли худ нафақаашро таъмин мекард. Бо ривояти Имом Бухорӣ, дар ҳадиси шариф омадааст, ки шабе Расулуллоҳ (с) садои Абӯмӯсои Ашъарӣ (р)-ро, ки машғули қироъати Қуръон буд, шуниданд. ӯ (р) овози хуш дошт, писанди Расулуллоҳ (с) омад, барои шунидани тиловат каме истоданд. Сипас, фармуданд: «...ба ростӣ ба ин шахс мазомири (овози хуш)-и Оли Довуд дода шудааст». Валлоҳу аълам.

أَنْ أَعْمَلَ سَبِغْتِ وَقَدَّرَ فِي السَّرْدِ وَأَعْمَلُوا صَليحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ



Аниъмал сәбиготи-в ва қаддир фи-с-сарди ваъмалӯ сӯлиҳан иннӣ би мӓ таъмалӯна басӣр. 11.

11. фармудем, ки: «Куртаҳои зиреҳини кушода бисоз ва дар бофтани ҳалқаҳои вай андоза нигоҳ дор ва эй аҳлу байти Довуд, кирдори шоиста ба амал оред, ҳаройина, ба он чӣ мекунад, Ман биноам».

Зиреҳ (ҷавшан) либосест ки бо ҳалқаҳои оҳанин сохта мешавад ва онро марди сарбоз дар ҳолати ҷанг барои нигоҳ доштани зарбаи шамшер ба тани худ мепӯшид.

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки Мо ба Довуд (а) зиреҳсозиро омӯхтем ва фармудем, ки зиреҳҳои комилу васеъ бибоф ва ҳалқаҳои онҳоро ба андозаи муносиб дохили ҳамдигар кун ва дар бофтани он байни ҳалқаҳо андозаро нигоҳ дор, то ин ки тамоми баданро бипӯшонад. Яъне на чунон борику нозуке, ки дар баробари зарбаҳои шамшер тобовар набошанд ва на он қадар ҳалқаҳои он дағал бошанд, ки пӯшандаро малол ояд. Дар ҷумлаи охир Худованд хонадони Довуд (а)-ро мухотаб қарор дода гуфтааст, ки шумо бар иззату мартабаи падаратон таъя накунад, балки амалҳои солеҳро ба ҷо оваред ва корҳои шоиста кунед, ки

Ман нисбат ба он чи , ки шумо анҷом медиҳед ё меӯед, бино ҳастам ва мувофиқи амалҳоятон шуморо подош ва ё ҷазо хоҳам дод.

Муфасссирон гуфтаанд: «Худованд ба Довуд (а) маҳорате дода буд, ки дар баъзе рӯзҳо, як зиреҳқурта мебофт, ўро ба ҳазор дирҳам мефурӯхт, рӯзгори худро таъмин месохт ва боқиро садақа меод».

Хулоса, Довуд (а) аввалин шахсест, ки бо амри Парвардигор бофтани зиреҳқурта (ҷавшан)-ро дар олам, оғоз намудааст. Ояти зер аз атоҳои Худованд ба фарзанди Довуд (а), Сулаймон (а) сухан мекунад.

وَلَسْلَيْمَنَ الرِّيحَ غَدُوَهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ وَأَسْلَنَّا لَهُ عَيْنَ الْقَطْرِ

وَمِنَ الْجِنَّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا

نُذِقَهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾

Ва ли Сулаймāна-р-риҳа гудуввуҳа шахру-в ва равāхуҳā шахр. Ва асалнā лаҳу ъайна-л-қитр. Ва мина-л-қинни ма-й яъмалу байна ядайҳи би изни Раббих. Ва ма-й язиг минҳум ъан амринā нузиқҳу мин ъазāби-с-Саъир. 12.

12. Ва барои Сулаймон бодро мусаххар сохтем, сайри аввали рӯзи ў якмоҳа роҳ буд ва сайри охири рӯзи ў низ якмоҳа роҳ буд ва чашимаи мисро барои ў равон сохтем ва аз девҳо касеро барои ў мусаххар сохтем, ки дар пеши ў ба ҳукми Парвардигори хеш кор мекард ва ҳар касе аз девҳо аз ҳукми Мо сар мепечид, ба ў пораеро аз азоби Дӯзах мечашондем.

Дар ин оят Худованд аз неъматҳои ба фарзанди Довуд (а), яъне Сулаймон (а), атошуда сухан ба миён оварда гуфтааст, ки Мо бодро зери фармони Сулаймон (а) даровардем ва дар ихтиёраш додем. Сулаймон (а) чун ба бод амр мекард, бод «тахти фазопаймо»-ро бо бошандагонаш ба ҳаво мебардошт, масофаи думоҳа роҳро дар як рӯз сайр мекард. Баъзе аз муфасссирон масофаи думоҳаро чунин гуфтаанд: «Чун Сулаймон (а) аз мулки Шом бар тахти худ менишаст, агар ним рӯз сайр мекард, ба мавзеи Истахор мерасид, ки масофа байни ин ду шахр бо суръати пиёдагард якмоҳа роҳ буд. Чун дар он ҷо наҳорӣ мекарду

ба тахти худ нишаста ба сӯи шаҳри Кобул, (пойтахти имрӯзаи Афғонистон) мепарид, шомгоҳон ба Кобул мерасид, ки масофаи байни Истахор ва Кобул низ бо суръати пиёдагард, муддати як моҳа роҳ буд. Аммо «тахти (фазопаймо)-и» ӯ (а) чӣ тавр мепариду чӣ тавр ба замин менишаст, сохт ва андозаи он, шакли он ва вазни он чӣ гуна буд, дар Қуръон маълумоте наомадааст. Мо дар паи чустуҷӯи онҳо нашуда он чи Қуръон ба мо гуфтааст, қаноъат мекунем. Дигар муъҷизае, ки Худованд ба Сулаймон (а) дода буд, чашмаи миси ғудохта буд. Худованд оҳанро дар дасти падараш Дорвуд (а) мисли мум гардонида буд, ҳамчунин барои Сулаймон (а) чашмаи миси ғудохташударо равон сохта буд. Худованд бар ҳар кор қодир аст. Аз он миси моеъ мегирифтан, дар қолибҳо мерехтанд, олот ва дигар асбобҳои ба замони худ мувофиқро месохтанд.

Муъҷизаи дигаре, ки Худованд ба Сулаймон (а) ато намуд, фармонбардории чин (дев)-ҳо буд. Худованд гурӯҳе аз чинҳоро зери фармони Сулаймон (а) дароварда буд. Онҳо амри Сулаймон (а)-ро иҷро мекарданд. Корҳоро, ки инсон дар анҷом додани он нотавон буд, бо амри Сулаймон (а) чинҳо иҷро мекарданд. Дар охири ояи мазкур Худованд мефармояд, ки агар кадоме аз чинҳо аз амри Сулаймон (а) саркашӣ мекард, азоби оташи Дӯзахро ба ӯ мечашондем. Чуноне ки аз мазмуни ин оят маълум мешавад, чин махлуқест, ки дорои ақлу қудрат буда, аз чашми инсон ғоиб ва бо тақлифҳои Илоҳӣ мисли инсон мукаллафаст.

Хулоса Худованд се рукни асосие, ки барои пешрафти давлату давлатдорӣ лозим аст ба Сулаймон (а) дода буд:

1-ум: Соҳиби нақлиёти пешрафтаи замон (фазопаймо) буд;

2-юм: Иқтисодиёти давлат бе асбобу олотҳои корӣ (воситаҳои истеҳсолот) пеш намеравад. Аз ин рӯ барои сохтани асбобу олоти корӣ кони миси ғудохташударо дар ихтиёр дошт;

3-юм: Тараққиёти давлат бе иморату бе сохтмон ва бе корҳои азнавсозӣ ва иншоот имконнопазир ва барои иҷрои ин корҳо қувваи корӣ лозим аст, Худованд девонро дар ихтиёру таҳти фармони ӯ (а) қарор дода буд. Барои маълумоти бештар ба сураи «Сод», оятҳои 37-38-ум муроҷиат шавад.

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَّحْرِبٍ وَتَمَثِيلٍ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ

رَأْسِيَّتٍ أَعْمَلُوا ءَالَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿٣٨﴾

**Яъмалуна лаху ма яшъу ми-м маҳарӯба ва тамъшӯла ва
чифъанин ка-л-чавāби ва қудӯри-р-росийāt. Иъмалӯ āла
Дāвӯда шукрӯ. Ва қалилу-м мин ъибāдия-ш-шакӯр. 13.**

*13. Месохтанд барои ӯ он чӣ меҳост аз қалъаҳо, суратҳо,
косаҳои ба андозаи ҳавзҳо ва дегҳои собит дар ҷойҳои худ.
(гуфтем): «Эй оли Довуд, сипосгузориро ба амал оред! Ва аз
бандагони Ман андак касе ҳаст, ки шукргузоранд».*

Худованд дар ин оят ба корҳое, ки гурӯҳи чинҳо анҷом медоданд, ишора карда гуфтааст, ки ҳарчи, ки Сулаймон (а) ба онҳо амр мекард, иҷро мекарданд. Муфасссирон гуфтанд, ки Сулаймон (а) чинҳоро амр кард, ки барои ободӣ ва зебоии шаҳр масоҷиду қасрҳои баланд ва аз тиллову мису санги мрамор, суратҳо, ҳайкалҳо бисозанд, барои дар якҷоягӣ таъом хӯрдан коса (табақ)-ҳои ҳавзмонанд бисозанд, ки калон бошанд ва ҳамчунин барои пухтани таъом, барои онҳо дегҳои калоне бисозанд, ки аз ҷояшон ҷунбонида нашаванд. Дар чигунагии суратҳое, ки девҳо дар деворҳо ё шоҳроҳҳо месохтанд, онҳо расм буданд ё ҳайкал (муҷассама) буданд, байни муфасссирон ихтилофи назар аст. Баъзе аз онҳо гуфтанд, ки суратҳои пайғамбарон, фариштагон, уламо, мардони солеҳро девон бар деворҳо нақш мекашиданд. Зеро дар қонуну шариъати Сулаймон (а) ин корҳо дар он вақт мубоҳ буд. Аммо дар шариъати Муҳаммад (с) ин амал мансӯх (аз амал манъ) аст. Дар ҳадиси шариф омадааст, ки Пайғамбар (с) фармуданд: «Сахттарин мардум аз рӯйи азоб рӯзи Қиёмат суратсозҳоянд». Худованд дар охири оят ба авлоди ҳазрати Довуд (а) хитоб намуда гуфт, ки эй оли Довуд, дар баробари ин қадар неъматҳое, ки Мо ба шумо арзонӣ намудем, шукргузор бошед, зеро бандагоне, ки ба шукронаи неъматҳои Мо шуғл меварзанд, бисёркаманд.

Дар ояти зер аз марги аҷиби ин марди бузург, Сулаймон (а) сухан рафтааст.

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَهَمَ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ

تَأْكُلُ مِنْسَاتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجُنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا

لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

Фа ламмā қазайнā ъалайҳи-л-мавта мā даллаҳум ъалā мавтиҳӣ иллā дāббату-л-арзи таъкулу минъаатаҳ. Фа ламмā харра табайянати-л-чинну ал лав кāну яъламуна-л-ғайба мā лабиъу фи-л-ъазāби-л-муҳин. 14.

14. Пас, чун бар вай маргро муқаррар кардем, онҳоро бар мавти ӯ ба ҷуз кирми ҷўбхорае, ки асои Сулаймонро меҳўрд, далолат накард, пас, чун биафтод, пеши девҳо возеҳ шуд, ки агар ғайбро медонистанд, дар азоби хоркунанда диранг намекарданд.

Дар ин оят Худованд аз марги аҷибу ибратангези пайғамбари бузурги Худ - Сулаймон (а) хабар дод, ки чун муддати умри Сулаймон (а) ба поён расид ва маргро бар вай муқаррар сохтем, дар ҳоле даргузашт, ки ду дастро сари асои худ ва болои онҳо чун инсонии бедор манаҳи худро гузошта, таъя дода буд. Ҳеҷ кас, ҳатто ҷинҳои коргари онҷобуда аз марги ӯ (а) огоҳ нашуданд. Ҷинҳо, ки тарс аз Сулаймон (а) доштанд, то вақти маълум шудани марги ӯ (а) ба кори худ машғул буданд. Бо ривояти Ибни Касир (р) муддати як сол бо ҳамин тартиб сари асои худ рост истод (ба ҷузъиёти он дар ин ҷо дигар ишорае нест). Дар ин байн кирми ҷўбхур асои ӯ (а)-ро хўрду сушт кард. Чун асо шикаст, ҷасади Сулаймон (а) ба замин афтод, баъд мардуми ҷинҳо донистанд, ки ӯ (а) аз олам кайҳо даргузаштааст. Гумони мардум оид ба илми ғайбро донистани ҷинҳо ботил шуд. Зеро агар ҷинҳо мурдани Сулаймон (а)-ро медонистанд, муддати як сол ба корҳои вазнини тоқатфарсое, ки чун ҷарима Сулаймон (а) ба онҳо амр карда буд, идома намедоданд. Хулоса, бар ҳамагон маълум гашт, ки инсон агарчи ба авҷи қудрат ҳам бирасад, боз ӯ мавҷудест заъиф, ногузир ба самти марг ҳаракаткунанда. Оре! Агар аз инсон касе мебуд, ки маргро аз худ дур месохт, Сулаймон (а) мебуд. Зеро ӯ (а) бар инсу ҷин ҳукумат дошт ва ӯ (а) Пайғамбари Илоҳӣ низ буд. Барои фаҳмидани ҷузъиёти қиссаи Сулаймон (а) ба тафсири Қуртубӣ шарҳи ояти мазкур мурочиъат шавад. Тибқи баъзе аз ривоятҳо омадааст, ки рӯзе Сулаймон (а) дар ибодатхонаи худ буд. Дид, ки ҷавоне хушрӯю хушлибос аз як тараф берун омад ва ба сӯи Сулаймон (а) дар ҳаракат шуд. Сулаймон (а) қаблан амр карда буд, ки имрӯз ҳеҷ кас ба наздаш дохил нашавад, дар таъаҷҷуб монд, ки ин шахс чӣ тавр дохили бино шудааст. Аз ӯ пурсид: «Ту кистӣ ва бо иҷозаи кӣ вориди қасри ман шудӣ?». Он ҷавон дар посух ба Сулаймон (а) гуфт: «Ман касе ҳастам, ки на аз шоҳон метарсам ва на чизе маро манъ карда метавонад ва на шахсе ҳастам, ки ришва (пора) гирам». Сулаймон (а) бештар таъаҷҷуб

кард. Аммо ба Сулаймон (а) маҷоли сухан гуфтан надод, ба сухани худ идома дода, гуфт: «... Ман фариштаи маргам, омадам то қабзи рӯҳи ту кунам!». Инро гуфт ва фавран рӯҳи ӯ (а)-ро қабз кард.

Хушо ба ҳоли касе, ки дар ибодатхона, дар меҳроб чун Сулаймон (а) ҷонро ба ҷонофарин таслим мекунад, эй кош моёни заъиф ҳам...

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ ۖ جَنَّاتٍ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ

رَزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۚ بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبُّ غَفُورٌ

Лақад кона ли сабаи^н фи^н масканиҳим аях. Ҷаннатани ња-й^н амйни-в ва шимал. Кулу ми-р ризқи Раббикум вашкуру^н лаҳ. Балдатун таййибату-в ва Раббун Гафур. 15.

15. Ҳаройина, қавми Саборо дар масканҳояшон аз ҷониби рост ва аз ҷониби чап ду бӯстони ибратангез буд. (Гуфтем): «Ризқи Парвардигори хешро бихӯред ва Ӯро шукр гӯед, ки шуморо шахре ҳаст покиза ва Парвардигоре ҳаст омурзанда».

Дар ин ки «Сабо» номи қабилааст ё номи сарзамин, байни муфасссирон ихтилофи назар аст. Яъне агар ба ояти 22-юми сураи «Намл», қиссаи ҳудҳуд назар шавад, «Сабо» номи сарзамине дар шоҳигарии Яман аст. Агар ба мазмуни ояти таҳти назар эътибор дода шавад, «Собо», чуноне ки ҳадис низ онро тасдиқ мекунад, номи қабила аст. Бо ривояти Ибни Аббос (р) омадааст, ки марде аз Расулulloҳ (с) пурсид, ки ё Расулаллоҳ (с), «Сабо» чист? Оё ӯ мард аст ё зан ва ё номи сарзамине? Расули Худо (с) дар посух фармуданд: «Сабо» номи мардест, ки барои вай даҳ фарзанди писар ба дунё омад, шаш тани онҳо сокини шаҳри Яман шуданд ва чаҳор тани онҳо сокини шаҳри Шом. Онҳое, ки сокини шаҳри Яман шуданд, Мазуҳич, Кинда, Язд, Ашъариҳо, Анмор ва Ҳамяр ном доштааст. Онҳое, ки сокини шаҳри Шом шуданд, бо ном: Лаҳм, Ҷузом, Омила ва Ғассон. Олимони насабшинос гуфтанд, ки Сабо номи Абдуш-шамс, падари шоҳони Яман аст. Садду-л-маъриб сарбанде буд, ки шоҳони қадими ин сарзамин онро бино карда буданд. Дар ҳавзаи сарбанд он обҳои борон ҷамъ мешуд, мардум бо истифода аз оби он зироъату боғҳоро обод мекарданд. Бори дигар сарбанди мазкур, соли 1987-уми мелодӣ аз нав таъмир шуд.

Баъд аз баёни неъматҳое, ки Худованд ба Довуд (а) ва ба Сулаймон (а) дода буд ва баъди шукргузории ин ду пайғамбар дар ояти зери назар сухан аз қавми «Сабо» омад. Худованд аз саргузашти аҷибу ибратангези онҳо дар панҷ ояти зер хабар дода, дар оғоз гуфтааст, ки дар ҳақиқат барои қавми «Сабо» дар маҳалли зисташон ва дар атрофи сарбанди «Садду-л-маъриб» нишонаҳое аз қудрати Илоҳӣ буд, ки бар ягонагии Худованд ва бар қудрату раҳмати Ӯ ва бар воҷиб будани шукргузорӣ далолаткунанда буд. Яъне дар зарзамини «Сабо» аз тарафи чап ва аз тарафи рост ду боғи калоне барпо шуда буд, ки дар онҳо ҳама навъи меваҳо фаровон мавҷуд буданд ва дохили он водӣ манзилҳои маскунӣ бино шуда буд.

Аз тарафи Парвардигор ба онҳо илҳом шуд, ки аз рӯзии Парвардигоратон (аз меваҳои он ду боғистон) бихӯред ва барои он неъматҳое, ки Парвардигор барои шумо арзонӣ намудааст, шукргузор бошед. Дар адои тоъату ибодат ва амал ба амру фармонҳои Худованд кӯшиш ба харҷ диҳед ва аз содир кардани корҳои гуноҳ парҳез кунед. Зеро сарзамини шумо покиза аст ва Парвардигори шумо Зотест неъматбахш, агар имон оред, гуноҳони шуморо омӯрзандааст. Аммо аҳли «Сабо» он чи Парвардигор ба онҳо гуфт, напазируфтанд...

فَاعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَىٰ

أَكُلِ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِّن سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾

Фа аъразӯ фа арсалнā љалайҳим сайла-л-ъарими ва баддалнāҳум би ҷаннатайҳим ҷаннатайни завāтай уқулин хамтi-в ва ашли-в ва шай-им миñ сидрин қалил.16.

16. Пас, онҳо (аз шукр гуфтан) рӯ гардониданд. Пас, барои онҳо тундсели бунёдкани харобкунандаро фиристодем, ба ҷои ду бўстони онҳо ду бўстони дигаре дорои меваҳои бадмаза ва соҳибони дарахти шӯрагаз ва андак аз дарахти сидрро иваз додем.

Дар ин оят Худованд аз аҳволи қавми «Сабо» хабар додааст, ки чун қавми «Сабо» худро дар неъматҳои фаровон ва дар иморатҳои боҳашамат диданд, бо гумоне, ки ҳолашон доим чунин мемонад, мағрур шуда аз Худо рӯй гардониданд. Неъматҳои

Худовандро ночиз шумориданд, носипосиро пешаи худ сохтанд. Дар натиҷа Худованд сели харобкунандаро ба боғу диёри онҳо фиристонд. Он ду боғи пурбаракату пурҳосили гуворояшон аз байн рафт. Худованд он ду боғи серҳосили зеборо ба ду боғи бебаракат, ки аз онҳо ҳеҷ ғоидае набуд, иваз кард. Акнун дар боғҳо ба ғайр аз андак дарахтони талхмева ва дарахтони шурагазу дарахтони сидр (дарахти майдамева), дигар чизе намерӯид.

Хулоса, дар он боғҳо дарахти сидр ҷойнишини беҳтарин дарахтон шуд, ки он ҳам ғоидаи хело кам дошт.

ذٰلِكَ جَزَآئُهُمْ بِمَا كَفَرُوْا وَهَلْ يُجْزَى الْاِلٰهَ الْكَفُوْرَ

Зāлика ҷазайнāхум би мā кафарӯ. Ва ҳал нучāзӣ илла-л-кафӯр. 17.

17. Ин ҷазо додани Мо онҳоро ба сабаби носипосии онҳо буд. Сазои бад намедиҳем, магар носипоснро.

Ин ҷазо додани Парвардигор аҳли Саборо ба сабаби он буд, ки онҳо кофир шуданд, неъматҳои Худоро ночиз ҳисобиданд, ободию амниятро кори содда пиндоштанд, аз ёди Ҳақ ғофилу масту мағрури неъматҳо шуда ба тикидастон фахрфурӯшӣ карданд, гӯё шахсони камбизоат як гурӯҳе ҳастанд дар ҷомеаи нодаркор. Дар натиҷа Худованд онҳоро аз фаровонӣ маҳрум кард ва мувофиқ ба ақидаи амалҳои бадашон ба ҷазо гирифтарашон сохт. Яъне боғҳои сермеваи онҳо ба буттазор табдил гашт ва худашон ба гурснагӣ рӯ ба рӯ шуданд.

Хулоса, Худованд касонро ба ҷазо мекашад, ки куфрони неъмат варзида, мавҷудият ва ягонагии Парвардигорро инкор кунанд.

Ояти зер аз неъматҳое, ки дар ихтиёри онҳо буд, сухан мекунад.

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَهْرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا

السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا ؕ اٰمِنِينَ

Ва ҷаъалнā байнаҳум ва байна-л қура-л-лати бāракнā фӣҳā қуран зōҳирата-в ва қаддарнā фӣҳа-с-сайр. Сирӯ фӣҳā лайāлия ва аййāман āминин. 18.

18. Ва миёни онҳо ва миёни он деҳаҳое, ки дар он деҳаҳо баракат ниҳода будем, бо якдигар пайвастигиро пайдо кардем ва дар он деҳаҳо, ки аз як деҳа деҳаи дигарро дида мешуд омаду рафтро муқаррар кардем. (Гуфтем): «Дар ин деҳаҳо эминшуда шабҳо ва рӯзҳо сайр кунед».

Худованд дар ин оят бори дигар аз достони қавми «Сабо», ки барои ҳар шунаванда дарси омӯхтанист, хабар додааст, ки Мо сарзамини онҳоро чунон обод сохта будем, ки на танҳо шаҳрҳояшонро ғарқи файзу баракат сохта будем, балки миёни сарзаминҳои онҳо шаҳру деҳаҳои намоён қарор дода будем. Яъне, Худованд байни шаҳру деҳаҳои аҳли «Сабо» то шаҳри Шом, баракати худро арзонӣ дошт ва деҳаҳоро бо ҳам наздик гардонид буд. Аз як деҳа деҳи дигарро ошкоро дидан мумкин буд. Агар шахсе аз сарзамини «Сабо» то шаҳри Шом сафар мекард, ҳамроҳи худ бардоштани тӯшаву об лозим набуд. Зеро ҳама ҷо обод, ҳама чиз мерасид. Агар шахсе аз як деҳа сафар мекард, ҳадди аққал то ними рӯз ба деҳаи дигар мерасид, истироҳат мекард ва аз он ба роҳ мебаромад, то ин ки ҳаво торик шавад, мусофир ба деҳаи дигар мерасид. Худованд ба онҳо гуфт, ки шаб аст ё рӯз, дар ин шаҳру деҳот дар амну амонӣ сафар кунед. Яъне амну амонӣ чунон ҳукмфармо буд, ки чи шаб ва чи рӯз инсон метавонист ба сафар барояд, на хавфи ташнагӣ буд, на хавфи гуруснагӣ, на хавфе аз душману даррандаҳо. Зеро деҳаҳо бо ҳам наздик буданд. Ривоят шудааст, ки шумораи деҳаҳое, ки байни сарзамини «Сабо» то шаҳри Шом хело зиёд буд, онҳо бо дарахтони босамар обод буданд. Чун аҳли «Сабо» ё Яман аз ватани худ ба сӯи шаҳри Шом сафар мекард, агарчи муддати сафарашон ба чаҳор моҳ тӯл мекашид, ҳам дар амну амонӣ ва дар серию пурӣ сайр карда ба шаҳри Шом мерасиданд. Дар ҳар деҳае, ки саҳар ё чошт ва ё бегоҳ мерасиданд, обу мewa ва хӯрокҳои фаровоне барои онҳо муҳайё буд. Вале онҳо шукронаи ин неъматҳоро ба ҷо наоварданд, чуноне ки ояти зер ишора дорад, бо ихтиёри худ хостгори ранҷу машаққат шуданд.

فَقَالُوا رَبَّنَا بَعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ

وَمَزَقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

**Фа қолу Раббанā бāъид байна асфāринā ва ʒаламӯ
аӢфусаҳум фа ҷаъалнāҳум аҳāдӣса ва маззақнāҳум кулла
мумаззақ. Инна фӣ ʒāлика ла айāти-л ли кулли саббāрин
шакӯр. 19.**

*19. Онҳо бар хеш ситам карданд. Пас, гуфтанд: «Эй
Парвардигори Мо, дар миёни сафарҳои мо дурӣ пайдо кун!» Пас,
онҳоро сахт пора-пора сохтем ва онҳоро афсонаҳои рӯзгор
гардонидем. Харойина, дар ин (мочаро) барои ҳар сабркунандаву
шукргӯянда нишонаҳост.*

Чуноне ки дар мазмуни оятҳои қаблӣ гузашт, аҳли (маъориб)
«Сабо» сар то сар дар неъматҳои Илоҳӣ ғутовар буданд. Онҳо
ношукр буда ақли камзарфият доштанд. Хоҳишоти нафсашон
онҳоро то ба ҷое кашонд, ки шунаванда дар таъачҷуб мемонад.
Ҳатто онҳо аз неъматӣ бисёр ҳам малолу дилтанг шуданд. Чуноне
ки бани Исроил қадри неъмату тансиҳатӣ ва беташвиширо
надониста дар ивази неъматҳои осмонӣ (ман ва салво), аз Мӯсо (а)
пиёзу сирпиёз хоста буданд. Онҳо низ мисли бани Исроил дар
дуъои худ меҳнату машаққатро хоста гуфтанд, ки Парвардигоро,
миёни сафарҳои мо дурӣ бияфган, то мо барои сафар, тӯша омода
кунем ва дашту биёбони бе обу гиёҳро тай кунем, то бенавоён
натавонанд дӯш ба дӯши мо (бойзадагон) дар сафар бошанд.
Орзуи мо он аст, ки бо аспҳои наҷибу бо асбобу олотӣ хеш сафар
кунем ва ба мардум фахрнамоӣ кунем. Хулоса, бошандагони
сарзамини «Сабо» бо ингуна дуъо ва куфру гуноҳ надонистанд, ки
бар худ ситам мекунанд.

Дар натиҷа, дар ивази дархосту пофишории онҳо Худованд
онҳоро муҷозот карду чунон онҳоро дар ҳам пошид, ки мардуми
баъдомада бо таъачҷуб ахбор ва достони онҳоро афсонавор
байни худ нақл мекарданд, ки кори онҳо дарси ибрате барои
дигарон шуд.

Дар давоми оят Худованд гуфтааст, ки мо онҳоро сахт пора-
пора кардем ва чунон сарзамини онҳоро вайрон кардем, ки дигар
имконияти зисту зиндагонӣ боқӣ намонд. Онҳо барои идомаи
зиндагонӣ бо гурӯҳҳо тақсим шуда, монанди баргҳои хазон дар
синаи тундбод қарор гирифта, ночор ба ҳар сӯи пош хӯрданд.
Парокандагии онҳо байни мардум чун зарбулмасал шуд.

Агар ҷамъияте бо сабабе пош меҳӯрд, мардум мегуфтанд:
«Онҳо монанди қавми «Сабо» шуданд». Аз онҳо қабилai Авсу
Хазраҷ ба Мадина пайваст, қабилai Ғассон ба Шом рафт, қабилai
Азд ба сӯи Аммон роҳ пеш гирифт, қабилai Хузоъа ба сарзамини

Таҳома ҷойгир шуд. Дар охир Худованд фармуд, ки он чи ки дар саргузашти қавми «Сабо» гуфта шуд, барои шахсони шукркунанда ва сабркунанда панду ибрат аст. Зеро шахсони шукргузор ва шахсони бо сабр метавонанд аз моҷарои қавми «Сабо» панду ибрат гиранд. Аммо шахсоне, ки дар маркаби ҷаҳли нодонии худ саворанд, аз ин гуна моҷаро кай ибрат мегиранд? «Офати табиъӣ» меғунду мемонанд. Дар бораи қавми «Сабо» дар саҳифаи 552-юми «Бидоятун-ниҳоя» омадааст, ки сарзамини қавми Сабо камоб буд, бо маслиҳати мутахассисони онҷобуда, барои бо об таъмин кардани шахру деҳаҳо байни кӯҳҳо обамбор сохтанд, солҳои дароз оби борон дар он ҷо ҷамъ мешуд. Барои зироъаткорӣ ва боғдорӣ аз он обамбор бо қадри кофӣ каналҳо кофта заминҳоро обшор месохтанд. Зироъаткорӣ то ҷое ба авҷи олӣ расида буд, ки ҳатто сабаби туғёни онҳо низ гашт. Солҳо мегузашт, мушҳо онро сӯрох мекарданд девори бандар рӯ ба харобшавӣ меовард. Сардори қавм аз ҳоли девори харобшудани бандар бохабар шуд, фаҳмид, ки дар оянда бандар рӯ ба вайрон шудан меорад, хост мардумро пештар ба ҷойҳои беҳавф кӯчонад, локин ҳеҷ набуд, ки мардум розӣ шаванд. Ў тадбире андешиду ба писари худ гуфт, ки ман фардо мардумро барои кӯчидан ҷамъ мекунам, локин онҳо ба ҳар сурат ба сухани ман гӯш намедиханд, ту дар ҳашм шуда маро як шаппотӣ мезанӣ, ман гӯё қаҳр мекунаму аз ин мамлакат меравам. Чун ин тадбирро анҷом доданд, шоҳ аз ин мамлакат гӯё қаҳр карда, баромада рафтани шуд. Шоҳ, ки маҳбуби онҳо буд, ҳама раъият тобеъи ӯ шуданд, аз баҳри боғу зироъату хонаву дари худ гузаштанд ва ҳамроҳи шоҳ аз он сарзамин хориҷ шуданд. Чуноне ки гузашт, ба ҳар макон пароканда шуданд то охири қисса.

Баъди чанде бандар дар ҳам шикаст, сели калон ҳамроҳи сангҳо омад, чуноне ки дар оятҳои қаблӣ эзоҳ шуд, ҳама шахру деҳоти онҳоро ба хок яксон кард.

Баъди ба охир расидани қиссаи «Сабо» сухан дар бораи шахсоне меравад, ки дар роҳи шайтон даромаданд.

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾

**Ва лақад сādдақа ʔалайҳим Иблӣсу ʔаннаҳу фа-т
табаъуҳу иллā фарӣқа-м мина-л-муъминин. 20.**

**20. Ва ҳаройина, Иблис дар ҳаққи онҳо андешаи худро рост ёфт,
пас, ҷуз гурӯҳи андаке аз мусалмонон пайравии ӯ карданд.**

Вақто ки иблисро аз Ҷаннат берун карданд, ба гумони худ гуфт: «Қасам ба иззати ту, ман ба ғайри бандаҳои мухлисат дигар ҳама бандаҳоятро дар иғво меандозам» (Ояти 40-уми сураи «Ҳичр», ояти 19-уми сураи «Намл»). Худованд дар ояти мазкур хабар додааст, ки дар ҳақиқат Иблис гумони худро дуруст ёфт. Яъне Иблис дар бораи аҳли «Сабо» андешид, ки агар иғвояшон кунад, аз ӯ пайравӣ мекунад, ӯ андешаи худро дар мавриди онон дар амал ҷорӣ сохт. Пас онҳо бо умеду орзуҳои хом аз зироъоту боғҳояшон, ки навъи тараққиёти пешрафти замони онҳо буд, мағрур шуданд ва бе ягон андеша аз Иблис пайравӣ карданд.

Хулоса, шайтон тавонист онҳоро бо васвасаҳои худ аз роҳи рост канор занад. Дар натиҷа, чуноне ки дар оятҳои қаблӣ (15-19) гузашт, ба балоҳо рӯ ба рӯ шуданд, аз ватан бе ватан гаштанд. Ба ғайр аз гурӯҳи муъминоне, ки саломат монданд, дасти рад бар синаи номаҳраи шайтон заданду ба васвасаҳои ӯ дода нашуданд ва онҳо хело кам буданд.

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُّؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ

مِّنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

**Ва ма кона лаҳу ъалайҳим-м миъ султони́н илла́ ли
наълама ма-й юъмину би-л-аҳирати мим ман ҳува минҳа
фи шакк. Ва Раббука ъала кулли шай-ин ҳафиъ. 21.**

**21. Ва бар онҳо шайтонро ҳеҷ ғалабае набуд, лекин онҳоро
мубтало гардонидем, то маълум кунем, чӣ касе ба охират имон
меорад ва чӣ касе дар шубҳа аст, бидонем. Ва Парвардигори ту
бар ҳама чиз ниғаҳбон аст.**

Ҳама аҳли имон боварӣ бар он доранд, ки Худованди таъоло ба ҳама он чизе, ки дар ин ҷаҳон ё дар ҷаҳони дигар воқеъ мешавад, огоҳу бохабар аст. Локин ҳикмати Парвардигор тақозои онро кардааст, ки шайтон озод бошад ва барои бандагон майдони имтиҳон фароҳам гардад. Ҳоло бо таври умум, дар ин оят Худованд хабар додааст, ки шайтон барои аз роҳ задани бандагони Худо ҳеҷ гоҳ наметавонад инсонро ҷабран ба роҳи гумроҳӣ кашонад. Зеро ӯ на шоҳ асту на вазир, ки бо зарби зӯр ё бо қонунҳои сохтаи ҳаррӯзаи худ инсонро дар кардани кори гуноҳ ҷабран тобеъи худ созад. Кори шайтон васваса ва дар назари мардум оростану ҷилва додани корҳои куфру исён аст. Худованд

гуфтааст, ки Мо онҳоро ба васвасаи шайтон мубтало сохтем. Аммо баъзе инсонҳо ба васвасаҳои он дода мешаванд ва баъзе дода намешаванд, бо ин роҳ аҳли имон аз аҳли куфр аз ҳам ҷудо мешаванд.

Хулоса, озод будани Иблис дар васвасҳои худ барои он аст, ки то дар зоҳир Худованд маълум кунад, ки чӣ касе ба охират имон дорад ва чӣ касе дар шубҳа боқӣ мемонад. Маълум аст, ки касе ба васвасаҳои шайтон дода шавад, он чи дар дил дорад, бо ихтиёри худ ошкор месозад. Дар натиҷа мӯҷиби ҳашми Парвардигор қарор мегирад. Дар охир барои ҳама бандагони Худ Худованд хушдор дода аст, ки Парвардигори ту бар ҳама чиз ниғаҳбон аст. Пайравони шайтон тасаввур накунад, ки чизе аз аъмол ё гуфтори онҳо дар ин дунё аз байн меравад ё Худованд онҳоро фаромӯш месозад. На! Балки Худованд барои баррасӣ шудани онҳо то рӯзи охират парвандаи онҳоро нигоҳ медорад. Барои маълумоти бештар ба ояти 22-юми сураи «Иброҳим» (а) муроҷиат шавад.

قُلْ اَدْعُوا الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُوْنَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ

فِ السَّمٰوٰتِ وَلَا فِ الْاَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيْهِمَا مِنْ شَرْكٍَ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ

مِّنْ ظٰلِمٍ ﴿٢٢﴾

Кулидъу-л-лазӣна заъамтум миң дӯниллāх. Лā ямликуна мишқола зарратин фи-с-самāвāти ва лā фи-л-арзӣ ва мā лаҳум фиҳимā миң ширки-в ва мā лаҳу минҳум-м миң ẓаҳīр.22.

22. Бигӯ: «Ононеро, ки ба ҷуз Худо (чизи дигареро худоён) гумон мекунад, даъват кунед, то аз шумо зиёнро дур кунанд». Онҳо на дар осмонҳо ва на дар Замин ҳатто як зарраеро молик нестанд ва онҳоро дар офариниши осмонҳо ва Замин ҳеҷ ширкате ҳам нест ва аз онҳо Худоро ҳеҷ ёридиҳандае нест».

Худованд дар ояти мазкур мушрикноро зери муҳокима қарор дода, дар оғоз ба Расули Худ (с) фармудааст, ки эй Муҳаммад (с), ба кофирони Қурайш бигӯ, ки эй мушриконе, ки ғайр аз Худо касе ё чизеро илоҳи барҳақ мепиндоред, агар ба офате гирифтор шавед, аз бутҳои худ ёрӣ хоҳед, то ин заҳматро аз шумо бартараф кунанд. Оё онҳо метавонанд? Наметавонанд! Локин, бидонед, ки

онҳо ҳаргиз дуъои шуморо намешунаванд ва иҷобат ҳам намекунанд, зеро на дар осмон ва на дар Замин ҳеҷ чизро, ҳатто зарраеро соҳиб нестанд. Дар офариниши осмонҳо ва Замин ва дигар мавҷудот низ на бо Худованд шариканд ва на дар ин корҳо ёвари Худованданд. Пас эй мушрикони! Онҳо чӣ мушкилро барои шумо ҳал карданд? Чӣ гуна ин як махлуқи очизу нотавабро восита гирифта парастид мекунед?

Ояти зер дар бораи масъалаи шафоъат сухан оғоз карда, гуфтааст, ки...

وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّىٰ إِذَا فُزِعَ عَن

قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ

Ва лā таифаъу-ш-шафъату ъиндаҳӯ иллā ли ман азина лаҳ. Ҳаттā изā фуззиъа ъан қулубиҳим қолӯ мā зā қола Раббукум. Қолу-л-ҳаққ. Ва Ҳува-л Ёалийю-л-Кабӯр.23.

23. Ва назди Худованд шафоъат суд намебахшад, магар барои касе ки барои ӯ дастуре дода бошад, то он гоҳ ки аз дилҳои онҳо изтироб дур карда шавад, гӯянд: «Парвардигори шумо чӣ чиз фармудааст?». Гӯянд: «Сухани рост фармудааст ва ӯ баландмартабаву бузург аст».

Рӯзи қиёмат талабидани бахшиши гуноҳи касеро аз Худованд шафоъат меноманд. Касе чизро (бутеро) ба Худованд шарик доништа умед кунад, ки он бут ҳоҷаташро бароварда мегардонад ё ин ки фардо дар қиёмат ӯро шафоъат мекунад, корест шаръан нодуруст. Қиёмат рӯзест, ки ҳама бо худ овораанд. Дар баъзе марҳалаҳои он ҳатто пайғамбарони бузурги улулазм ва фариштагони муқарраб ҳам, то ин ки иҷозати шафоъат карданро мегиранд, назди Худованд аз гуфтани сухане худдорӣ мекунанд ва дар бораи шафоъати худ касеро ваъда намедиханд. Зеро шафоъат дар ихтиёри Худост. Худованд иҷозати шафоъат карданро ба касе, ки хоҳад, медиҳад, хоҳ набӣ бошад ва хоҳ фаришта. То он вақт ҳама дар тарсу ҳаросанд, онҳо бо ихтиёри худ ба зону зада дасти шафоъат дароз карда наметавонанд, чунки худашон наметавонанд, ки тақдиршон чӣ мешавад. Пас мушриконе, ки будпарастӣ мекунанд, чӣ гуна он сохтахудоҳояшон онҳоро шафоъат мекардааст? Бо кадом далел доништаанд, ки он сохтахудоҳояшон назди Аллоҳ таъоло ҷуръат пайдо мекунанду бе

ичозаи Парвардигор бо ихтиёри худ даст ба шафоъати онҳо мезадаанд? Агар ба шафоъаткунандагон ва билфарз ба сохтахудоҳои мушрикони иҷозаи шафоъат дода шавад, онҳо чӣ гуна аст, онҳо касонеро шафоъат мекунад, ки Худованд аз шафоъатшавандагон розӣ бошад. Мушрик шудан калонтарин гуноҳи нобахшаниданист, пас чӣ гуна мушрикони мавриди шафоъати шафоъаткунандагон қарор мегиранд? Ё дар онҳо чӣ гуна ихтиёри кулӣ дар дасти онҳост? Ҳаргиз! Ҳол он ки аҳли шафоъатро дар он рӯзи пурдаҳшат чунон тарси Худованд дар ваҳшат мегузорад, ки ҳатто баъзе аз онҳо чӣ гуфтаи Парвардигорро дарк карда наметавонанд. Чун Худованд аз дили онҳо тарсу ваҳмо дур мекунад, аз ҳамдигар ё аз фариштагон меҷудошад, ки ҳоло дар бораи шафоъат Парвардигор чӣ гуфт? Гӯяндае мегӯяд, ки Парвардигори мо сухани ҳақ ва роҷуи гуфту фақат шафоъати мӯминонро иҷоза фармуд. Аммо барои аҳли куфр шафоъати ҳеҷ шафоъаткунанда иҷоза нашуд. Билфарз бошад ҳам, ғоибона надорад, зеро Парвардигор чунин Зотест, ки бузургқадру қаҳҳор аст, ҳеҷ чиз дар ҳеҷ қисм ба вай шарик шуда ё ҳукми ӯро рад карда наметавонад.

Фармони Худованд барои Расули Худ (с) дар ояти зер идома дорад.

﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا أَوْ

إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾

﴿Қул ма-й ярзуқукум-м мина-с самāвāti ва-л-арзӣ қулиллāх. Ва иннā ав иййākум лаъалā ҳудан ав фӣ зālāли-м мубīн. 24.

24. (Ба мушрикони) бигӯ: «Қист, ки аз қониби осмонҳо ва Замин шуморо рӯзӣ медиҳад?». Бигӯ: «Худои якто медиҳад. Ва ҳаройина, мо дар ҳидоятем ё шумо дар гумроҳии ошкор?».

Дар ин оят Худованд ба Расули Худ (с) фармудааст, ки ба он мушрикони бигӯ, ки ӯ қист, ки шуморо аз осмону замин ризқу рӯзӣ медиҳад? Оё он сохтахудоҳои шумо ё ин, ки Худованди яққаву беҳамто?! (Албатта, ҷавоб маълум аст, ҳеҷ касе аз онҳо наметавонад, бигӯяд, ки бутҳо боронро аз осмон нозил мекунад). Акнун эй Пайғамбари Мо, интизори ҷавоби онҳо машав, худат бигӯй, ки Аллоҳи ягона аст, ки ба махлуқоти Худ, чи дар замин

бошанду чи дар осмон, ризқу рӯзӣ медиҳад, боронро мерезад ва растаниҳоро мерӯёнад. Пас, кист манбаи ҳамаи ин баракот ва кист сазовори парастииш? Оё Худои якто ё буту санами бечону берӯҳи шумо? Эй мушрикони оё мо дар ҳидоятем ё шумо ё мо дар гумроҳием, ё шумо, инро Худованд албатта, Худаш қазоват мекунад. Локин бояд донист, ки ақидаи мо ва шумо бо ҳам зидданд. Равшан аст, ки ҳарду гурӯҳи дар ақида бо ҳам зид, ҳақ буда наметавонанд. Ҳатман як гурӯҳ дар ҳидоят ва гурӯҳи дигаре дар гумроҳист. Шумо ба худ ва ба дигарон бингареду андеша кунед. Маълум мешавад, ки касе Худованди якторо ибодат мекунад, ӯ дар ҳидоят аст, касе, ки ғайри Худо, яъне буту сангу чӯбу дарахтро мепарастад, ӯ гумроҳ аст. Барои маълумоти бештар гирифтани дар бораи маънои калимаи «Мубин», ба оёти 1-ум ва 79-уми сураи «Намл», ба ояти 12-уми сураи «Нур», ба ояти 6-уми сураи «Худ (а)» ва ба ояти 2-юми сураи «Қасас» муроҷиъат шавад. Фармоиши Худованд дар ояти зер бо шакли дигар идома дорад.

قُلْ لَا تَسْأَلُونَنَا عَنْ آثَارِنَا وَلَا تُنْشِئْ عَنْهُمَا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾

Қул лā тус-алуна ъаммā аҷрамнā ва лā нус-алу ъаммā таъмалун. 25.

25. Бигӯ: «Савол карда нахоҳед шуд шумо аз гуноҳони мо ва мо низ аз он чӣ шумо мекунад, савол нахоҳем шуд».

Худованд ба Пайғамбари Худ (с) фармуд, ки эй Муҳаммад (с), ба мушрикони бигӯ, ки шумо масъули гуноҳони мо нестед ва мо низ дар баробари амалҳои шумо масъул нахоҳем буд. На шумо аз гурӯҳи моед ва на мо аз гурӯҳи шумо. Балки роҳу равишу сарнавишти мо дигар асту аз шумо дигар ва ин ҳарду аз ҳам чудо мавқуф ба рӯзи қиёмат аст.

قُلْ تَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾

Қул яҷмаъу байнанā Раббунā сўмма яфтаҳу байнанā бил-ҳаққи ва Ҳува-л-Фаттāҳу-л Ёалīm. 26.

26. Бигӯ: «Парвардигори мо (рӯзи қиёмат) миёни мо ҷамъ хоҳад кард, сипас, ба ростӣ миёни мо ҳукм кунад ва Ё ҳукмкунандаи доно».

Дар оятҳои қаблӣ сухан аз гурӯҳи ҳақ ва ботил гузашт. Дар ояти мазкур Худованд ба Расули Худ (с) фармуд, ки ба мушрикони

бигӯ, ки Парвардигор ҳамаи моро дар рӯзи растохез ҷамъ мекунад, сипас, дар миёни мо, то ҳидоятшудагон аз гумроҳон шинохта шаванд, бо адолат доварӣ хоҳад кард. Дар он рӯз моро аз якдигар чудо месозад ва ҳар кадоми моро бо натиҷаи амалҳои худ мерасонад. Зеро Худованд Зотест доно ва бар асоси ҳақ ва адолат ҳукм мекунад. Аммо байни мо ва шумо чӣ гуна ҳукм мекунад, Ё Худо медонад.

Ҳоло дар дунё мебинем, ки ҳама бо ҳам омехтаанд ва ҳар кадом худро ҳақ ва ҳидоятёфта меҳисобад. Локин ин ҳолат доимӣ нест, рӯзе ба охир мерасад. Инсон бояд андешад, ки дар кадом саф қарор дорад, оё вай барои саволхое, ки аз ҷониби Парвардигор ба ӯ дода мешавад, посухеро омода кардааст? Ривоят шудааст, ки касеро ғаму андӯҳ ё мушкилоте расида бошад, яке аз исмҳои бузурги Худовандро, ки «*Фаттоҳ*» аст, бо ихлос такрор кунад, Худованд барои ӯ кушоиш хоҳад дод.

قُلْ أَرُونِي الَّذِينَ أَهَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ

الْحَكِيمُ

Қул арӯния-л-лазӣна алҳақтум биҳи шуракъъ. Каллә. Бал Ҳуваллоҳу-л-Ъазизу-л-Ҳаким. 27.

27. Бигӯ: «Онҳоеро, ки шумо бо Худо шарик пиндоштед, онро ба ман нишон диҳед, то тавоноии онҳоро бисанҷам! Чунин нест, онҳо ҳечанд, балки Худо, - Ёст голибу боҳикмат».

Дар масъалаи марбут ба тавҳид (яктопарастӣ), Худованд ба Расули Худ (с) фармуд, ки ба мушрикони бигӯ, ки эй мушрикони, он касон ё он чизҳоеро, ки шумо мепарастеду онҳоро чунон сифат мекунад, ки ҳатто онҳоро бо Худованди якто шарик медонед ва бе ягон далел, бо гумони худ онҳоро назди Худованд шафоъаткунандаи худ меҳисобед, ҳоло ба ман нишон диҳед. Агар мақсади шумо парастии як чизи хомӯшу берӯҳу бе ҷон аст, ки онро ҳамсони Худованд қарор додаед, вой бар шумо! Агар чизҳои ҷондорро парастӣ, ё восита қарор медиҳед, онҳо худашон банда ва махлуқи Худоанду сар ба фармони Ё таслим намуданд ва муҳтоҷи раҳмати Парвардигоранд. Пас, онҳо бо кадом сифаташон сазовори ибодати шумо шуданд? Оё онҳо холиқанд ё роziқанд, оё тадбири холи осмонҳо ва замин, сайри Офтобу Моҳтоб ва ғайра дар ихтиёри онҳост? Ҳаргиз чунин нест, балки шумо аз тарси Худо

дилкӯб шавед, бо худ биларзед ва аз ин даъво ва аз ин фикри галат баргардед. Зеро Зоте, ки сазовори ибодат аст, Худованди яктост, ки холиқу розиқ ва дар корҳои Худ ғолибу ҳаким аст.

Ояти зер бори дигар ба Расулulloҳ (с) хитоб буда, дар он Худованди фармудаст, ки...

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا



Ва маъ арсалнака иллā кяффата-л ли-н-нāси башīра-в ва назīра-в ва лāкинна акšара-н-нāси лā яъламун. 28.

28. Ва Мо туро нафистодем, магар барои ҳамаи мардум ва муждадиҳанда, бимдиҳанда, валекин аксари мардум намедонанд.

Баъди исботи якка ва ягона буданаш, Худованд дар ин оят аз умумӣ будани рисолати пайғамбарии Муҳаммад (с) сухан оғоз карда гуфтааст, ки эй Муҳаммад (с) Мо туро хос барои қавми араб не, балки барои тамоми мардуми ҷаҳон, агар итоаткунанда бошанд, башоратдиҳанда ба Биҳишт ва барои гарданкашони онҳо бимдиҳанда ба Ҷаҳаннам фиристодем. Вале аксари мардум (кофирон) аз манфиъати фиристода шудани ту бебаҳраву беҳабаранд. Аз ин рӯ аз рӯи ҷаҳолат онҳо даст ба ихтилофҳо мезананд. (Барои маълумоти бештар ба ояти 1-уми сураи «Фурқон» ва ба ояти 19-уми сураи «Анъом» муроҷиат шавад).

Бо ривояти Ибни Аббос (р) дар ҳадиси шариф омадааст, ки Пайғамбари Худо (с) чунин фармуданд: **«Ман на аз рӯи фахр, балки ба унвони шукргузорӣ мегӯям, ки Худованд панҷ чизро барои ман марҳамат фармуд: Худованд маро барои тамоми мардум, хоҳ сафед, хоҳ сиёҳ, хоҳ инс ё чин бошанд ба сифати пайғамбар фиристод. Заминро барои ман поку поккунанда ва ҳама болои ӯро барои ман масҷид қарор дод. Моли ғаниматеро, ки аз ҷанги бо куффор ба даст меояд, барои ман ҳалол гардонид. Ҳол он ки барои ҳеҷ касе пеш аз ман ҳалол нашуда буд. Бо он ҳайбате, ки Худованд ба ман дода буд, масофаи як моҳа роҳро (бе ҷанг) нусрат ёфтам. Мақоми шафоъат ба ман дода шуд, онро барои умматам захираи қиёмат кардам».**

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾

Ва якӯлуна матā ҳāза-л-ваъду иН кунтум содиқин. 29.

29. Ва мегӯянд: «Агар шумо ростгӯед, ин ваъда (қиёмат) кай барпо мешавад?».

Дар мазмуни оятҳои қаблӣ гузашт, ки рӯзи растохез Худованд ҳамаи мардумро дар майдони маҳшар барои саволу ҷавоб ҷамъ мекунад ва миёни онҳо ба адл доварӣ мекунад. Вақто ки шахсони мункири рӯзи охират инро шуниданд аз рӯйи истеҳзо ба Пайғамбар (с) (ё бо муъминон) гуфтанд, ки хайр бигзор, гуфтаи шумо шавад, локин шумо агар ростгӯӣ бошед, ин барпошавии қиёмат, ки ба мо ваъда медиҳед, дар кадом вақту замон ба амал меояд?

Ояти зер посух ба саволи мункирони рӯзи растохез аст.

قُلْ لَكُمْ مِيعَادٌ يَوْمَ لَا تَسْتَعْرُونَ عَنْهُ سَاعَةٌ وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

Қул-л-лакум-м миъāду явми-л лā тастаъхирӯна ъанҳу сāъата-в ва лā тастақдимӯн. 30.

30. Бигӯ: «Шуморост ваъдаи рӯзе, ки аз он соъате бознас намонед ва пешдастӣ нақунед».

Худованд ба Пайғамбари Худ (с) фармуд, ки ба ононе, ки рӯзи қиёмат кай меояд гуфта масҳара мекунанд, бигӯ, ки омадани онро танҳо Худованд медонад. Зеро он на як соъат пеш барпо мешавад ва на як соъат ақиб, ҳатман дар вақти муайянкардаи Худованд меояд. Мардум бояд барои омадани қиёмат доим омода бошанд. Хушо ба ҳоли касоне, ки барои омадани чунин рӯз омодагии худро дидаанд. Вой бар ҳоли касоне, ки чун ин суханҳоро мешунаванд, инҳоро дурӯғ меҳисобанду масҳара мекунанд. Барои маълумоти бештар ба ояти 15-уми сураи «Тоҳо» муроҷиъат шавад. Кофирон на ин ки омадани рӯзи қиёматро инкор мекунанд, балки дар шаъни Қуръони карим низ, чуноне ки ояти зер ба он ишора дорад, ҳар гуна суханҳо гуфтанд:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنُؤْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ

يَدِيهِ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ
إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلَ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا
أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾

Ва қола-л-лазӣна кафару лан-н нуьмина би ҳаза-л-Қур-ани ва ла би-л-лазӣ байна ядайҳ. Ва лав тарӯ изи-з-золимуна мавқуфуна ғида Раббихим ярчиъу баъзуҳум ила баъзини-л қавла яқулу-л-лазӣна-с-тузъифу лил лазӣна-с-такбару лав ла айтум лакунна муьминин.31.

31. Ва кофир (мушрик)-он гуфтанд: «Ҳаргиз ин Қуръонро ва он Китоберо, ки пеш аз вай буд, бовар надорем». Ва эй бинанда, агар чун ситамгаронро назди Парвардигори ҳеи истода бубинӣ (ба ҳоли онҳо) таъачҷуб кунӣ, баъзеи онҳо ба сӯи баъзе суханро бозмегардонад, онҳое, ки нотавон гирифта мешуданд, ба онҳое, ки сардори онҳо буданд, гӯянд: «Агар шумо намебудед, ҳаройина, мо мусулмон мешудем».

Дар ин оят Худованд хабар додааст, ки касоне, ки ба гуфтаҳои Ту (с) бовар надоранду мегӯянд, ки ҳаргиз мо ба Қуръону ба дигар китобҳои осмонии пеш аз вай омада ва ба пайғамбарони пешин ва ба он чи омаданист (қиёмат, Дӯзах, Ҷаннат), имон нахоҳем овард, кофиранд. Калимаи «лан» дар истилоҳи арабӣ нафӣи абадист. Яъне кофирони он давр гуфтанд, ки мо ҳаргиз ва то абад бо таблиғи ту имон нахоҳем овард.

Дар идомаи ояти мазкур омадааст, ки шахсони мушрик дар дунё бо ҳам дӯсту ҳамкори ҳамдигар буданд. Вақто ки онҳо барои ҳисобу китоб дар майдони қиёмат дар пешгоҳи Парвардигор меистанд, ҳар кадоме аз онҳо меҳаҳад гуноҳи худро ба гардани дигар бизанад. Аз ин рӯ, дар он асно, бо ҳамдигар кашмакаш ва душманӣ мекунанд. Эй мухотаб! Агар ин саҳна ва вазъи ҳоли онҳоро дар он асно бубинӣ, дар ҳайрат мемонӣ. Дар ҳамин вақт мустазафин (пайравон) ба мустакбирин (пешвоён) мегӯянд, ки агар шайтанати шумо ва васвасаи фиребандаи шумо намебуд, агар шумо моро аз имон овардан ба Худо ва аз пайрав шудан ба Расули Ӯ (с) боз намедоштед, имрӯз мо шахси имондор мебудем ва дар сафи муъминон қарор мегирифтем. («Мустазафин» –

шахсонеро гӯянд, ки мисли шахси чашму гӯшбаста думболи кас меравад, локин намедонад, ки ўро ба кучо бурда истодааст. Мустакбирин: шахсонеро гӯянд, ки бо кибру ғурур, бо фикру хатти кашидаи шайтонӣ ва бо ҷабру зулм болои сари мардум сардорӣ мекунад).

Дар дунё пайравони мазлум ҳозир набуданд, ки бо пешвоёни золим қотеъона бархӯрд кунанд, зеро заъфу тарс аз тарафи золимон бар вучудашон таъсир дошт ва озодии худро аз даст дода буданд. Дар қиёмат мебинанд, ки ҳама баробаранд ва раёсати шоҳ бо раъият, золим ба мазлум нест, меҳоҳанд тамоми гуноҳҳои худро болои пешвоёни золими бияндозанд, локин...

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتَضَعِفُوا أَنَحْنُ صَدَدْتَكُمْ عَنْ أَهْدَىٰ

بَعْدَ إِذْ جَاءَكُمْ بِلَ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ

**Қола-л-лазӣн-астакбарӯ лил лазӣнастузъифӯ а-наҳну
сададнāкум ъани-л-худā баъда из ҷāакум. Бал кунтум-м
мучримӣн. 32.**

32. Сардорон ба нотавонон гӯянд: «Оё мо шуморо баъд аз он ки ба шумо ҳидоят омад, боздоштем? (На!) Балки шумо худ гунаҳгор будед».

Дар қиёмат, чуноне ки гузашт, байни пайравон ва пешвоёни кофиру золим кашмакаш ва душманӣ пайдо мешавад. Локин пешвоён хомӯш наистода, бо инкор ба онҳо мегӯянд, ки баъд аз он ки роҳи ҳидоят ва имон ба қадри кофӣ ба суроғи шумо омад, пайғамбарон тамоми ҳуҷҷатҳоро барои шумо гуфтанд, оё мо шуморо аз роҳи ҳидояту имон боздоштем ё худатон тобеи ҳавои нафси худ шудед? Агар дар роҳи ҳидоят рафтан меҳостед, он имкон дошт, чаро нарафтед? Ҳоло ба мо меғӯед, ки агар шумо намебудед, албатта, мо муъмин будем. Балки шумо будед, ки бо по фишорӣ ба роҳи куфр рафтед. Шумо чӣ далел доштед, ки суханҳои анбиё (а)-ро итоъат накарда, тобеи даъвати мо шудед? Пайравони мазлум ба посухи онҳо қонеъ нашуда, барои исбот кардани гунаҳгор будани пешвоёни кофир бори дигар ба сухан даромада...

وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَضَعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ

تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا ۚ وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا
الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْأَغْلَلَ فِي آعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

Ва қола-л-лазӣнастузӣфу лил лазӣнастакбару бал макру-л-лайли ва-н-наҳари из таъмурунанā ан-н-накфура биллаҳи ва наҷъала лаҳӯ андādā. Ва асарру-н-надāmата ламмā рааву-л ъазāба ва ҷаъална-л-ағлāла фӣ аънāқи-л-лазӣна кафару. Ҳал юҷзавна иллā мā кāну яъмалун. 33.

33. Ва нотавонон саркашонро гӯянд: «Не, балки макри шабу рӯзи шумо моро боздошт, шумо будед, ки моро фармудед, то ба Худо кофир шавем ва барои Худо ҳамтоёнро муқаррар кунем». Ва ҳамаи онҳо чун азобро бубинанд, дар дил пушаймонӣ оранд ва дар гарданҳои кофирон тавқҳо биандозем, ҷазо дода нашаванд, магар мувофиқи он чӣ мекарданд.

Одатан дар дунё шахсони заъифу нотавон аз тарс бо сардорони золим чандон ҷуръати сухан гуфтан надоранд. Аммо дар охират бе ягон тарсу ҳарос алайҳи сарони мутакаббир ба сухан даромада, ба онҳо мегӯянд, ки на чунон аст, ки шумо мегӯед! Балки васвасаҳо ва таблиғоти тарҳрезिशуда ва маккоронаи шабу рӯзи шумо буд, ки мо аз роҳи ҳидоят бозмондем. Шумо будед, ки барои ба мақсади худ расидан ба мо дастур медодед, ки мо ба Худо кофир шавем ва барои Худо ҳамтову ҳаммонанд қарор диҳем. Шумо будед, ки ба итоъати қонунҳои сохтаи худ моро мекашидед. Агар шумо кори ботилро дар назари мо зиннат намедодед ва аз ҷазо додан моро наметарсонидед, ҳаргиз мо кофир намешудем ва ба чунин рӯз гирифтор намегаштем ва азоби мо ва шумо дучанд намешуд. Хулоса, чи сарон ва чи тобеъон, ҳарду гурӯҳ, дар беимонӣ бо ҳам баробар буда, ҳангоме, ки пешорӯи худ азобро мебинанд, аз имон наоварданашон бисёр саҳт пушаймон мешаванд. Локин ҳарду гурӯҳ, чуноне ки дар дунё одат доштанд, пушаймониҳои худро аз ҳамдигар пинҳон медоранд, аммо чӣ суд? Дар он асно бо амри Худованд амалхояшонро тавқу занҷиру кишанг гардонида, дар гарданҳояшон мениҳанду онҳоро кашон-кашон ба Ҷаҳаннам мебаранд. Оё ба онҳо зиёда аз гуноҳи

содиркардашон ҷазо дода мешавад? Ҳаргиз! Балки ҳар ҷазое, ки онҳо мебинанд, мутобиқу мувофиқи амалҳои онҳост. (Барои маълумоти бештар ба ояти 14-уми сураи «Анбиё» ва ояти 26-уми сураи «Набаъ» муроҷиат шавад). Дар оятҳои зер аз пайғамбарони гузашта ва аз муносибати онҳо ба қавмҳои онҳон сухан оғоз намуда, ҳазрати Муҳаммад (с)-ро Худованд тасалли дода гуфтааст, ки...

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ

كُفْرُونَ ﴿٣٤﴾

Ва мӑ арсалнӑ фӑ қаряти-м ми-н-нази́рин иллӑ қола мутрафу́ҳӑ иннӑ би мӑ урсилтум биҳӑ кӑфиру́н. 34.

34. Нафистодем дар ҳеҷ деҳае бимдиҳандаеро, магар маъишатпарастони он деҳ гуфтанд: «Ҳаройина, ба он чӣ фиристода шудед, мо ба он номӯътақид (кофир)-ем».

Худованд Расули Худ - Муҳаммад (с)-ро тасалли дода фармудааст, ки агар сарони деҳа ё қабила бо ту мухофилат кунанд, ҳеҷ таъаҷҷуб наkun, зеро зиддияти маишатпарастон ба пайғамбарони фиристодаи Мо дар ҳар даври замон мавҷуд буд. Агар Мо барои ҳар шахру деҳа пайғамбарони худро фиристода бошем, албатта, тавонгарону саркашон, раҳбарони корҳои бадӣ фасод ба фиристодагони Мо гуфтанд, ки мо ба пайғамбарии шумо бовар надорем ва он чиро, ки овардаед (яъне паёмҳои Илоҳиро), қабул надорем. Чун Муҳаммад (с) аз тарафи Парвардигор дар сифати пайғамбарӣ фиристода шуд ва даъвати худро оғоз кард, маишатпарастони аҳли Макка ба он чи, ки Пайғамбар (с) онҳоро даъват кард, куфри худро эълон карданд. Онҳо ба ин ҳам кифоя накарда, чун сухан дар бораи Қиёмат мерафт, сафсатаҳо мегуфтанд.

وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَدًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾

Ва қолу наҳну аксару амвӑла-в ва авла́да-в ва мӑ наҳну би муъазза́бин. 35.

35. Ва гуфтанд: «Мо бо эътибори мол ва авлод нисбат ба шумо зиёдтарем ва мо азобкардашудагон нестем».

Маишатпарастону роҳбарони дастгоҳи шӯру шар, (мушрикони) Қиёмату саҳнаҳои онро бо андозаи ақли ноқиси худ чен карда, ба кори дунё қиёс мекардаанду ба пайғамбарони фиристодаи Аллоҳ таъоло мегуфтанд, ки худатон дида истодаед, ки мо нисбат ба шумо ва тобеъони шумо молу авлоди бештаре дорем. Ин маънои онро дорад, ки дунё ба коми мост. Ҳарчи хостем, дар дунё Худованд барои мо додааст, ин далел бар он аст, ки аз он дину оине, ки дорем, Худованд розӣ ва дар охират моро азоб намекунад. Барои радди пиндори нодурусти онҳо Худованд дар ояти зер чунин гуфтааст.

قُلْ إِنْ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا

يَعْلَمُونَ

Қул инна Раббӣ ябсуту-р ризқа ли ма-й яшәу ва яқдиру ва лāкинна аксара-н нāси лā яъламун. 36.

36. Бигӯ: «Ҳаройина, Парвардигори ман кушода мекунад рӯзиро барои ҳар касе, ки хоҳад ва танг мекунад барои ҳар касе, ки хоҳад, валекин аксари мардум инро намедонанд».

Худованд дар ин оят бо олитарин сухан пиндори авомфиреби маъишатпарастонро рад намуда, ба Ҳабиби худ (с) гуфтааст, ки эй Пайғамбари Мо (с), ба онҳо бигӯ, ки Парвардигори ман Зотест, ки барои ҳар касе, ки хоҳад, ризқу рӯзияшро фарох ва барои касе хоҳад, танг мегардонад. Васегии ризқу рӯзӣ далел бар саодату некбахтӣ ва тангрӯзии инсон далели шақовату бадбахтии инсон нест. Аммо аксари мардуми ноогоҳу беҳабар ин воқеъиятро хуб намефаҳманд.

Хулоса, ин ҳикматест аз ҳикматҳои Худованд, локин қадри инсонро бо ин ё он чен карда намешавад. Қиёс кардани сарои охират ба сарои дунё корест басо хато. Бисёраст, ки Худованд рӯзии касони осиро барои истидроҷи онҳо кушода ва ризқи шахсони мутеъро танг мегардонад. Ин кори Ёст, ҳеҷ кас чуну чаро гуфта ва даҳолат карда наметавонад.

Кимёгар мурд дар гуссаву ранҷ,

Аблаҳе ёфт дар хароба ганҷ.

Он кас, ки туро ганӣ намегардонад.

Маслиҳати ту зи ту бештар донад.

(Саъдӣ)

Бо ишораи ояти зер, қадру қиммати инсон бо дигар чиз чен мешавад.

وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِآلَتِي تُقَرَّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَىٰ إِلَّا مَن ءَامَنَ

وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ لَهُم جَزَاءٌ أَضْعَفُ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي

الْغُرُفَتِ ءَامِنُونَ ﴿٣٧﴾

**Ва ма̄ амвāлукум ва лā авлāдукум би-л-латӣ
туқаррибукум ъинданā зулфā иллā ман āмана ва ъамила
сoлиҳан̄ фа улāика лаҳум ҷазāу-џ-џиъфи би ма̄ ъамилӯ ва
ҳум фи-л-гуруфāти āминун. 37.**

37. Ва молҳои шумо ва авлоди шумо он чизе нестанд, ки шуморо назди Мо мартаба диҳанду қариб гардонанд. Лекин муқарраб назди Мо он касе аст, ки имон оварад ва корҳои шоистаро кунад, пас, он ҷамоъатро дар муқобили он ҷӣ, ки амал кардаанд, подоши дучанд дода шавад ва онҳо дар кушкҳои баланд эмин бошанд.

Ҳамеша мардуми авомро иштибоҳе домангир шудааст, ки бо пиндори онҳо касоне, ки дар ин дунё аз назари моддӣ ва иқтисодӣ маҳрум бошанд, гӯё онҳо дар ғазаби Илоҳӣ гирифтोरанд ва касоне, ки дар неъматҳои Илоҳӣ ғутовар бошанд, дар назари онҳо маҳбубу мақбули даргоҳи Илоҳианд. Не! Ин иштибоҳ хатост, зеро Худованд, дар ин оят ва дар дигар оятҳо хабар додааст, ки ҳаргиз молу авлоди шумо сабаби муқарраб (наздик) будани шумо назди Мо нест. Онҳо шуморо ба фазлу раҳмати Мо наздик гардонида наметавонад. Пайдо шудану зиёд шудани онҳо низ далели он нест, ки муҳаббати Мо барои шумо зиёд бошад. Амволу авлод барои шумо сабаби озмоиш ва имтиҳон аст; То маълум кунем, ки оё онҳоро дар роҳи Худо ё дар роҳи нофармонии амри Мо сарф мекунад. Ҳамчунин он фарзанде инсонро ба сабаби дуъо ба Худованд (чч) наздик мекунад, ки падару модар ўро бар бунёди итоъати Худованд (азза ва ҷалла) тарбия карда бошанд ва фарзанд ин тарбияро қабул намудаву идома дода бошад. Дар ояти 15-уми сураи «Тағбун» низ гузашт: «Молҳо ва фарзандони шумо, василаи озмоиши шумо ҳастанд ва подоши бузург назди Худованд аст». Оре! Локин ин гуна оятҳо маънои онро надоранд,

ки барои рӯзгузаронӣ аз талошу кӯшиш даст кашад. Бояд гуфт, ки ҳадаф аз молу фарзанди бисёр, дар пешгоҳи Худованд меъёри арзиши маънавии инсон нест. Балки меъёру қадри инсон дар назди Худованд он аст, ки инсон имон дошта бошад ва амалҳои солеҳро анҷом бидиҳад, то Худованд аз Биҳишт кӯшкҳое, ки дар онҳо бо ниҳоят амонӣ умр ба сар бурда мешавад, ба ӯ подоши чандон бидиҳад. (Барои маълумоти бештари ин ҷузъи охири оят, ба ояти 160-уми сураи «Анъом» муроҷиъат шавад). Валлоҳу аълам.

وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ أُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ

مُحْضَرُونَ

Ва-л-лазӣна ясъавна фӣ айъатина муъъҷизина улъика фи-л-ъазāби муҳъзарӯн. 38.

38. Ва ононе ки дар радди оятҳои Мо муқобилакунон саъй мекунад, (мепиндоранд, ки аз мо гурехта метавонанд) он ҷамоъатро дар азоб ҳозир карда шаванд.

Худованд дар ин оят ҳушдор додааст, ки касоне, ки ба молу авлод ва фарзандони зиёд мағрур шуда, барои радди оятҳои Мо бо гумони худ (то онҳоро зерӣ таънаи худ қарор диҳанд) муқобала карданд ва нагузоштанд, ки дини Худованд ба оммаи мардум бирасад, онҳо аз азоби Илоҳӣ раҳо нахоҳанд ёфт. Рӯзе мерасад, ки ин тоифа аз дасти фариштагони маъмури тартиботи Ҷаҳаннам ба ҳеҷ ҷо фирор карда натавониста, агарчи нахоҳанд ҳам, барои муҷозот ба Ҷаҳаннам ҳозир карда мешаванд.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَيَقْدِرُ لَهُ ۖ وَمَا أَنْفَقْتُمْ

مِّن شَيْءٍ فَهُوَ مُخْلِفُهُ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

Қул инна Раббӣ ябсути-р-ризқа ли ма-й яшәу мин ъибәдиҳи ва яқдиру лаҳ. Ва ма анфақтум-м мин шай-ин фа Ҳува юхлифуҳ. Ва Ҳува хайру-р-Розиқин. 39.

39. Бигӯ: «Ҳаройина, Парвардигори ман барои ҳар кӣ аз бандагони Худ хоҳад, рӯзиро кушода мекунад ва барои ҳар кӣ хоҳад, танг

месозад. Ва шумо аз ҳар чизе, ки бошад, харч кунед, Худованд ивази онро медиҳад ва Ё беҳтарин рӯзидиҳандагон аст».

Бори дигар барои таъкид, ин ҷо ҷузъи ояти 36-ум такрор омад. Яъне Худованди мутаъол мавзӯи кушоиш ва танг кардани рӯзиро дар ин оят барои радди шубҳаи онҳо такрор намуда ба Расули Худ (с) гуфт, ки бигӯ, Парвардигори Ман Зотест, ки бинобар тақозои ҳикмати худ рӯзиро барои ҳар касе аз бандагонаш бихоҳад, кушода ва барои касе аз бандагонаш бихоҳад, танг мегардонад. Ҳар чизеро, ки сарфи онро Худованд дар китоби Худ барои шумо амр ва тарзи сарфи онро Пайғамбар (с) ба шумо фаҳмонидааст, сарфу харч кунед, ваъдаи Худованд аст, ки дер ё зуд ҷояшро пур мекунад ва ивазашро дар ҳамин дунё ва ё дар охират ба шумо медиҳад. Зеро Худованд беҳтарини рӯзидиҳандагон аст. Дар баробари молҳои фаношаванда неъматҳои мондагор ва дар муқобили сарфи моли кам чандин баробар аҷру мукофот медиҳад.

*Эй кариме, ки аз хазонаи гайб,
Габру тарсо вазифахӯр дорӣ,
Дӯстонро қучо кунӣ маҳрум,
Ту, ки бо душманон назар дорӣ.*

(Саъдӣ)

وَيَوْمَ تَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهَؤُلَاءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا

يَعْبُدُونَ

Ва явма яҳшуруҳум ҷамъиъан сўмма яқулу лил малъикати а-ҳаўлаи иййākум кāну яъбудун.40.

40. Ва рӯзе, ки Худованд онҳоро ҳама як ҷо барангезад, сипас ба ғариштагон бигӯяд: «Оё онҳо шуморо ибодат мекарданд?».

قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ

أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ

Қолу субҳāнака анта валийюнā мин дунихим. Бал кāну яъбудуна-л-ҷинн. Аксаруҳум бихим-м муъминун. 41.

41. Фариштагон гӯянд: «Покӣ Турост, Ту корсози мой, на онҳо моро намепастиданд, балки онҳо чинҳоро ибодат мекарданд, аксари онҳо ба чинҳо эътиқод доштанд».

Худованди мутаъол барои таваҷҷӯҳи бандагони Худ яке аз саҳнаҳои рӯзи Қиёматро ба намоиш гузошта, ба Расули Худ (с) (бо туфайлашон ба ҷамиъи бандагони Худ) хабар додааст, ки дар ёд ор рӯзеро, ки қатъи назар аз обид ё маъбуд (буту бутпараст), Худовад сарони қавмҳо ва тобеъу пайравонашонро барои ҳисобу китоб зинда мегардонад, барои сарқубӣ ва сарзаниши касоне, ки ғайри Худои мутаъолро мепарастиданд, ба фариштагон мегӯяд, ки оё онҳо буданд, ки дар дунё шуморо мепарастиданд? Дар посух фариштагон мегӯянд, ки ай Парвардигори мо! Ту аз ҷамъии айбҳо ва аз шарикӣ ҳамто пок ҳастӣ! Валию дӯсту сарпарастии мо Ту ҳастӣ, на онҳо, мо ҳаргиз онҳоро ба парастии худ нахондаем, ҳаргиз мо онҳоро дӯсту сарпарастии худ нагирифтаем, ғайри Ту валию сарпарасте надорем. Онҳо дар дунё чинҳоро мепарастиданд ва бо пиндори хеш, онҳо гӯё чинҳоро медиданд. Онҳо фариштагонро духтарони Худо меҳисобиданд, бештари онҳо ба чинҳо имон дошта, онҳоро ибодат мекарданд ва он чи чинҳо аз васвасаҳо ва суҳанҳои дурӯғ ба онҳо мерасонданд, тасдиқ менамуданд ва ба ҳарчи чинҳо ба онҳо дастур медоданд таслим буданд. (Барои маълумоти бештар ба ояти 28-уми сураи «Юнус (а)» муроҷиъат шавад). Натиҷаи кори чунин шахсонро ояти зер эзоҳ медиҳад.

فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا

ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾

Фал яема лā ямлику баъзкум ли баъзин-н нафъа-в ва лā зарра-в ва нақулу лил лазйна ғаламу зукӯ ғазāба-н-нāри-л-лати кунтум биҳā туказзибун. 42.

42. Пас, имрӯз баъзеи шумо барои баъзеятон на суд расонида метавонед ва на зиён. Ва ба ситамгарон фармоем: «Азоби оташеро, ки шумо онро дурӯғ мепиндоштед, бичашед!».

Чун рӯзи қиёмат ба ҳисоби мушрикони расидагӣ мешаваду онҳо сарнавишти худро мефаҳманд, комилан навмед мешаванд. Зеро мебинанд, ки маъбудҳои онҳо кӯчактарин ёриро ба онҳо

расонида наметавонанд. Балки аз онҳо безоранду онҳоро нафрин меҳонанд. Ҳоло Худованди таъоло дар ин оят, аз натиҷаи кори мушрикони хабар дода, чунин гуфтааст, ки дар имрӯз (рӯзи қиёмат) ҳеҷ яке аз шумо- на бутпарастон ва на парастидашудагон (бутон ё фариштагон) барои парастандагони худ на суде (шафоъате) расонида метавонед ва на зиёне. Зеро дар ин рӯз ҳама кор дар ихтиёри Парвардигор аст. Дар он асно Худованд ба касоне, ки ба парастии ғайри Худои мутаъол машғул шуда бар худ ситам кардаанд, мегӯяд, ки бичашед азоби ин оташеро, ки чун онро мешунидед, масхара мекардеду дурӯғаш мепиндоштед.

Дар ояти зер мушрикони нисбати Пайғамбар (с) ва Қуръон чӣ гуфтанд, баён мешаванд.

وَإِذَا تَتَلَّى عَلَيْهِمْ ءَايَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ

عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ ءَابَاؤَكُمْ وَقَالُوا مَا هَذَا إِلَّا إِفْكٌ مُّفْتَرًى ۚ وَقَالَ الَّذِينَ

كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٣﴾

Ва изā тутлā ъалайҳим айāтунā баййинāтин қолу mā хāзā иллā рачулу-й юриду ай ясуддакум ъаммā кāна яъбуду āбāукум ва қолу mā хāзā иллā ифку-м муфтаро. Ва қола-л-лазйина кафару лил ҳаққи ламмā қāаҳум ин хāзā иллā сиҳру-м мубйн. 43.

43. Ва чун бар онҳо оятҳои равшанонадаи Моро хонда мешуд, бо якдигар мегуфтанд: «Ин (Пайғамбар), чизе нест, магар мардест, ки меҳаҳад шуморо аз он чӣ падарони шумо мепарастиданд, боздорад». Ва гӯянд: «Нест ин Қуръон, магар дурӯге бофташуда». Ва чун ба кофирон сухани ҳақ ояд, гӯянд: «Нест ин магар сеҳри ошкоро».

Дар ояти қаблӣ вазъу ҳоли мушрикони ва шахсони беимон, ки дар қиёмат чӣ мекарданду чи мегуфтанд, гузашт. Ҳоло дар дунё онҳо чӣ мегуфтанду чӣ мекарданд дар ин оят баён шуда, Худованд хабар додааст, ки чун барои онҳо (шахсони беимон) оятҳое, ки ошкоро ҳақро аз ботил ҷудокунандаву баёнкунандаанд, хонда шавад, (Расули Аллоҳ (с)-ро дар назар дошта) мегӯянд, ки ин шахсе, ки ин оятҳоро барои шумо меҳонад, ӯ мардест, ки меҳаҳад шуморо аз пайравӣ ба он чи, ки аз падарону пешиниён ба шумо

мерос мондааст, боз дорад. Ин шахсест, ки гӯё Қуръон мехонад, локин ин Қуръон ба ғайри бофтаву сохта ва ба ғайри бўҳтон чизи дигаре нест, ҳоло мероси ниёғони шумо дар хатар аст. Ҳама ба по хезед, дасти ин мардро аз ин роҳ кӯтоҳ созед. Севумин тӯҳматеро, ки шахсони беимон ба Расулуллоҳ (с) бастанд, касоне буданд, ки ҳақ ба суроғи онҳо омад, локин кофир шуданду гуфтанд, ки ин Қуръону муъҷизаҳо, Пайғамбару шарият (умуман он чизе, ки Расулуллоҳ (с) барояшон оварда буд), ҷуз сеҳри ошкор чизи дигаре нест.

Хулоса, дар он замон шахсоне, ки кофир буданд, чунин тӯҳматҳоро ба Расулаллоҳ (с) пайи ҳам мезаданд. (Барои ҳоли чунин шахсонро бештар фаҳмидан ба ояти 170-уми сураи «Бақара» муроҷиъат шавад).

Худованд дар ояти зер гуфтааст, ки

وَمَا آتَيْنَهُمْ مِّنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِن نَّذِيرٍ

Ва маътайнәҳум-м мин кутуби-й ядрусунаҳа. Ва маъ арсалнә илайҳим қаблака мин-н-назир. 44.

44. Ва пеш аз ту ба мушрикони араб китобҳоеро надодем, ки онҳоро бихонанд ва ба сӯи онҳо ҳеҷ тарсонандае нафиристодем.

Бояд инсон аз хатари гумроҳӣ битарсад. Агар аз илм баҳрае надошта бошад, набояд бе маслиҳату бе машварат нишебу фарози дунёро танҳо бо нерӯи ақли худ тай кунад, вагарна ба хуруфотпарастӣ даст мезанад. Ҳоло Худованд дар ин оят аз аҳволи мушрикони араб, ки доимо бо Расулуллоҳ (с) дар баҳсу ҷидол буданд, гоҳе Расулаллоҳ (с)-ро соҳир ва гоҳе дурӯғгӯй, гоҳе писханд зада оварандаи дини ҷадид мегуфтанд, хабар дода, болои фикру ақидаи онҳо хати бутлон кашида гуфтааст, ки эй мушрикони араб, чаро шумо чунон даъво мекунед, ки гӯё барои шумо аз тарафи Аллоҳ мисли дигар қавмҳо қаблан китобу Расул омадаасту ҳоло ин китоби навнозилшуда талабу дархости онро манъ кардааст!? Оё намедонед, шумо қавмҳое ҳастед, ки то ҳол барои шумо ҳаргиз китоберо нозил накардаем, ки шумо онро хонда бошед. Ҳамчунин пеш аз Расул (с) барои шумо ҳеҷ пайғамбареро нафиристодаем, то ин ки ба роҳи ҳақ шуморо даъват карда бошаду аз азоби Мо шуморо бим дода бошад. Шумо ҳоло ҳеҷ ваҳйи Илоҳиро, дар даст надоред, бо кадом ҳуҷҷат ва бо кадом далел Пайғамбареро, ки бо китоби нозилкардаи Мо шуморо хушдор медиҳад, рад мекунеду ӯ (с)-ро соҳир мегӯед? Охир шумо

таманнои онро дошта мегуфтед, ки агар Худованд ба мо китобу набию Худро мефиристод, нисбат ба дигарон хело беҳтар ҳидоят меёфтем. Ҳоло Худованд бар шумо бо фиристорони китобу набию Худ миннат ниҳод, чаро боз инкору душманӣ мекунед? Чаро аз хотимаи гумроҳии худ наметарсед? (Барои маълумоти бештар ба ояти 6-уми сураи «Ёсин» муроҷиат шавад). Валлоҳу аълам.

وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَّغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي

فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ

Ва каззаба-л лази'на ми'н қаблиҳим ва ма' балағу' ми'шāра ма' āтайнāхум фа каззабу' русули'. Фа кайфа кāна накīр.45.

45. Касоне, ки пеш аз онҳо буданд, пайғамбаронро дурӯғ ҳисобиданд ва ҳол он ки ин мушрикони Мақка ҳоло турси қабул надоранд, локин набояд аз ояндаи шуми хеш дар амон бошанд. Зеро дар гузашта низ барои ҳидояти мардум пайғамбарони Худро фиристора будем, аммо қавмҳое пайдо шуданд, ки пайғамбарони моро қабул накарда, онҳоро дурӯғгӯй ҳисобиданд. Агарчи онҳо дар қуввату қудрат нисбат ба мушрикони Мақка даҳ маротиб зиёдтар буданд, локин тавонистем, ки шаҳру деҳоти онҳоро ба хок яксон кунем. Мушрикони Мақка бояд бубинанд, ки оқибати сарнавишташон ба кучо меанҷомидааст. Агар онҳо ба тарафи Шом сафар кунанд, ногузир ба шаҳрҳои вайронашудаи қавми Од мегузаранд, гӯё аз забони ҳоли он вайронаҳо пандҳои лозимро мешунаванд, чаро дар бораи сарнавишти худ фикр намекунанду ибрат намегиранд? Мушрикони Мақка, аз ҳама ҷиҳат як даҳумини онҳо нестанд, оё Худованд барои нусрати Пайғамбараш (с) наметавонад чун қавмҳои саркаши гузашта, онҳоро ба азобу уқубати Хеш несту нобуд кунад? Албатта, метавонад! (Барои маълумоти бештар ба ояти 6-уми сураи «Анъом» муроҷиат шавад).

Худованд дар ояти мавриди назар гурӯҳи саркашро таҳти таҳдид қарор дода, ба Расулиаш (с) хабар додааст, ки эй Муҳаммад (с), агарчи мушрикони Мақка ҳоло турси қабул надоранд, локин набояд аз ояндаи шуми хеш дар амон бошанд. Зеро дар гузашта низ барои ҳидояти мардум пайғамбарони Худро фиристора будем, аммо қавмҳое пайдо шуданд, ки пайғамбарони моро қабул накарда, онҳоро дурӯғгӯй ҳисобиданд. Агарчи онҳо дар қуввату қудрат нисбат ба мушрикони Мақка даҳ маротиб зиёдтар буданд, локин тавонистем, ки шаҳру деҳоти онҳоро ба хок яксон кунем. Мушрикони Мақка бояд бубинанд, ки оқибати сарнавишташон ба кучо меанҷомидааст. Агар онҳо ба тарафи Шом сафар кунанд, ногузир ба шаҳрҳои вайронашудаи қавми Од мегузаранд, гӯё аз забони ҳоли он вайронаҳо пандҳои лозимро мешунаванд, чаро дар бораи сарнавишти худ фикр намекунанду ибрат намегиранд? Мушрикони Мақка, аз ҳама ҷиҳат як даҳумини онҳо нестанд, оё Худованд барои нусрати Пайғамбараш (с) наметавонад чун қавмҳои саркаши гузашта, онҳоро ба азобу уқубати Хеш несту нобуд кунад? Албатта, метавонад! (Барои маълумоти бештар ба ояти 6-уми сураи «Анъом» муроҷиат шавад).

﴿قُلْ إِنَّمَا أَعْظُمُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلَ خِزْفَةٍ ثُمَّ

تَتَفَكَّرُونَ مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ

يَدَيَّ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾

✽Қул иннамъ аъиẓукум би вāҳидаҳ. Ан тақуму лиллāҳи маšнā ва фурудā ſумма татафаккару. Мā бисоҳибикум-м миñ чиннаҳ. Ин ҳува иллā наẓиру-л лакум байна ядай ъазāбиñ шадиd.46.

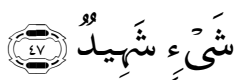
46. Бигӯ: «Чуз ин нест, ки шуморо бо як андозае панд медиҳам, ки барои талаби роҳи ризои Худо ва бе таъасуб (барои фаҳмидани) ҳақиқат ду-ду ва як-як бархезед, сипас, холисан тааммул (андеша) кунед, қатъан ба натиҷае мерасед, ки ба ин ёри шумо девонагӣ нест, ӯ барои шумо пеш аз омадани азоби сахт, ба чуз бимкунанда каси дигаре нест!».

Худованд дар ин оят ва оятҳои баъдӣ, ки охири сураи «Сабо»-ро ташкил медиҳанд, ба Пайғамбари Худ (с) дастур додааст, ки эй Муҳаммад (с), ба ин кофироне, ки туро девона мепиндоранд, бигӯй, ки ман шуморо бисёр не, фақат ба як андарз супориш медиҳам. Он дарс ин аст, ки шумо барои талаби роҳи ҳақро ёфтан, барои ризоии Худо шуда, бе ягон таасубу ҳавои нафс, хоҳ ду нафар–ду нафар, хоҳ як нафар– як нафар, ба по хезед. Ба кори мо ва ин китобе, ки Худованд барои мо фиристодааст, бо инсоф бингаред ва андеша кунед, шумо, албатта, ба ҷое мерасед, ки Худованд гуфтааст, ки ин дӯсти шумо (Муҳаммад (с)) на соҳир асту на девона. Охир худатон медонед, ки ман барои шумо чехраи ношинос нестам, дар он муддате, ки ҳамроҳи шумо умр ба сар бурдам, то ин вақт ҳеҷ дурӯғе аз ман мушоҳида накардаед. Ҳоло чаро дар кори Худо дурӯғ мегуфтаам? Агар шумо каме тафаккур кунед, ба хубӣ мефаҳмед, ки аз ин фикру хаёле, ки дар шаъни ман раво дидаеду маро девона меғӯед, аз ингуна нуқсонҳо Худованд маро пок гардондааст. Зеро Худованд барои таъйиди ман гуфтааст, ки нест ӯ (Муҳаммад (с)) магар бимдиҳанда аз азобе, ки дар охират барои шумо (кофирон) омода шудааст. Дар ҳадиси ривояткардаи Ибни Аббос (р)

омадааст, ки рӯзе Расулуллоҳ (с) болои кӯҳи «Сафо» баромад ва мардумро қабила-қабила ном бурда, садо кард. Бо шунидани ин садо курайшиҳо ҳозир шуданд ва ба ӯ (с) гуфтанд: «Ба ту чӣ шуд, ки моро садо мезанӣ?» Расулуллоҳ (с) фармуданд: **«Агар ба шумо хабар диҳам, ки бомдодон ё шабҳангом болои шумо душман ҳуҷуми худро оғоз мекунад, оё моро тасдиқ доред?»**. Курайшиҳо гуфтанд: «Чаро мо шуморо тасдиқ накунем, қатъиян туро тасдиқ хоҳем кард.» Расулуллоҳ (с) фармуданд: **«Инак, ман шуморо бим медиҳам, ки дар пешо-пешии шумо азоби шадид аст»**. Дар ин ҳангом Абӯ-Лаҳаб гуфт: «Марг бар ту, оё барои ҳамин кор моро даъват кардӣ?». Дар ин асно Худованд сураи «Таббат»-ро нозил кард. (Барои маълумоти бештар ба ояти 60-уми сураи «Сод» муроҷиъат шавад).

Валлоҳу аълам.

قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنَّ أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ



Қул ма саалтукум-м мин аҷри^н фа ҳува лакум. Ин аҷрия илла^а ъалаллоҳ. Ва Ҳува ъал^а кулли шай-и^н шаҳид^д.47.

47. Бигӯ: «Он чӣ аз шумо музде савол карда бошам, нас, он барои худатон бод. Нест музди ман, магар бар Худо ва Ӯ бар ҳама чиз гувоҳ аст».

Худованд дар ин оят Расулаш (с)-ро фармудааст, ки ба онон (мушрикон) бигӯ, ки ман дар таблиғи рисолати худ ягон музде аз шумо талаб надорам, то ин ки маро дар баробари он муттаҳам кунед. Агар гумон кунед, ки ман барои ҷамъ кардани моли дунё шуморо даъват мекунам, ба ман надихед, барои ман ҳеҷ чиз лозим нест. Оё дар ёд доред, ки дар ивази таблиғи рисолати худ чизеро аз шумо талаб карда бошам? Ҳаргиз чунин нашудааст ва нахоҳад шуд. Ҳар чизе, ки доред, ба худатон насиб кунад. Ба ман аҷру савоб лозим аст, локин инро шумо дода наметавонед. Ман аз Худованд аҷру савоб металабам, зеро Ӯ қодир аст, ки ба ман аҷру савоб бидиҳад. Худованд шоҳиди ҳоли амалҳои ману шумост, чизе бар Ӯ махфӣ наменонад, сидқу ихлосу нияти ману шуморо Ӯ медонад ва мувофиқ ба он ҷазо ё мукофот медиҳад ва ҳамин барои ман басандааст, ки Худованд шоҳиди ҳоли ман аст.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَٰمُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾

Қул инна Раббӣ яқзифу би-л-ҳаққи Ёалләму-л-ғуйӯб. 48.

48. Бигӯ: «Ҳаройина, Парвардигори ман (дар дили ман) аз илми ғайб ваҳй (сухан)-и ростро меафканад, Ё - Парвардигор, донои ғайбҳост».

Дар ин оят низ Худованд Расули Худ (с)-ро фармуд, то бо ҳуҷҷатҳои ошқору равшан ба онҳо (мушрикони) бигӯяд, ки дар ҳақиқат Қуръон сухани Парвардигор аст. Ё инкорпазир нест, шиканандаи камари ҳама қорҳои ботил аст. Ё ихтироъи касе чун ман нест, то маро муттаҳам кунед. Ё аз тарафи Худованд бар қалби ман таҷаллӣ (афганда) шудааст. Ё таъоло донандаи ғайб (тамоми асрор) аст. Чаро бо фиристодаи барҳаққи Ё зиддият нишон медиҳед, чаро ўро қабул надоред? Ба зудӣ хоҳед фаҳмид, ки ин ваҳйи Илоҳӣ (осмонӣ) ҷаҳонгир хоҳад шуд ва бо нури худ ҳама ҷоро равшан хоҳад кард. Валлоҳу аълам:

قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِيُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾

Қул ҷаъ-л-ҳаққу ва м̄ юбдиу-л-б̄тилу ва м̄ юъид. 49.

49. Бигӯ: «Сухани рост (Қуръон) омад ва маъбудии ботил наметавонад аз офариниши нав чизро эҷод кунад ва бори дигар (баъди марг) онро аз нав офарида (ҳам) наметавонад».

Чуноне ки дар ояти 81-уми сураи «Исро» гузашт, Худованд дар ин оят Расули Худ (с)-ро бо таъкиди бештар фармудааст, ки ба онҳо (мушрикони) бигӯ, ки ҳақ (Ислом, Тавҳид, Қуръон) омад, дар баробари онҳо дигар маъбудҳои ботил кори бозътимодеро сохта ё кори гузаштаеро баргардонид ва ё кори ҳаққеро пӯшонид наметавонад. Акнун кори ботил аз ин майдон чунон рафт, ки аз омадани он дигар ҳеҷ асаре вуҷуд надорад. Хулоса, кори ҳақ омад, Ислом омад, Пайғамбару Қуръон омад, кори ботил (бутпарастӣ)-е, ки мушрикони анҷом медоданд, ба охир расид, дигар боз намегардад. Ибни Касир (р) аз Имом Бухорӣ, Имом Муслим, Тирмизӣ ва Насоӣ ва ҳамаи онҳо аз Ибни Масъуд (р) чунин ривоят кардаанд: «Вақто ки Расулulloҳ (с) Маккаро фатҳ карданд, диданд, ки атрофи Макка 360 бут қарор дорад. Бо чӯбе, ки дар даст дошт, ба кӯбидани онҳо шурӯъ кард ва дар ҳолати кӯбидани онҳо ояти 81-уми сураи «Исро» **«Бигӯ: Ҳақ омад ботил аз байн**

рафт, зеро ботил корест аз байн рафтанӣ» ва ҳамчунин ояти мавриди назарро низ меҳонданд.

قُلْ إِن ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ

رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

Қул ин ҷалалту фа иннамъ азиллу ъалā нафси. Ва инихтадайтӯ фа би мā йуҳӣ илайя Раббӣ. Иннаҳу Самӣъун қарӣб. 50.

50. (Ба мушрикони) бигӯ: «Агар гумроҳ шавам, пас, ҷуз ин нест, ки гумроҳиям бар зарари худӣ ман аст ва агар роҳ ёбам, пас, ба сабаби он аст, ки Парвардигори ман ба сӯйи ман ваҳӣ фиристодааст. Ҳаройина, Вай шунавои наздик аст».

Худованд бори дигар дар ин оят Расулаш (с)-ро хитоб намуда фармудааст, ки эй Муҳаммад (с), ба мушрикони қавмат бигӯ, ки агар гумроҳие аз ман сар занад (чуноне ки шумо дар шаъни ман фикр мекунад), гуноҳу зарару зиёни он ба ғайри худам ба касе намерасад. Агар дар ҳидоят бошам, ин бо фазлу карами Худост, ки ба воситаи ваҳӣ бар ман миннат ниҳодааст. Худованд Зотест, ки аз мо дур нест! Суханҳои мо ва шуморо аз наздик шунаванда аст. Як зарра аз гуфтугӯҳои мо ва хостаҳои мо, аз Ӯ махфӣ намондад. Ҳама чизро донанда аст. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ فَرَغُوا فَلَا قَوْلَ وَأَخِذُوا مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾

Ва лав тарӣ из фазӣъу фа лā фавта ва ухизӯ мим макāний қарӣб. 51.

51. Ва агар (дар қиёмат ҳоли ситамгоронро) бубинӣ чун (дар) изтироб шаванд, (таачуб кунӣ), пас, онҳо аз азоб халос набошанд ва онҳо аз ҳар ҷойи наздик гирифта шаванд,

Бори дигар Худованд рӯйи суҳанро ба Пайғамбари Худ (с) гардонид, аз ҳоли мушриконе, ки дар оятҳои қаблӣ дар бораи онҳо суҳан рафт, хабар додааст, ки эй Муҳаммад (с), Рӯзи қиёмат, ҳангоме ки ин гурӯҳ назди Худованд ҳозир мешаванд, онҳо дар изтироби саҳт гирифтаоранд. Агар барои ту имконияте пайдо шаваду инҳоро (ки дар он асно доду вой меғӯянд ва аз рӯйи

пушаймонӣ оху воҳ мегӯянд ва намедонанд сари худро ба кучо зананд), бубинӣ, дар ҳайрат мемонӣ! Ташвиши саҳти чунин шахсон дар он асно дар кадом ҳолат аст, байни муфасссирон ихтилофи назар аст. Баъзе аз онҳо гуфтаанд, ки ин мочаро, чуноне ки гузашт, рӯзи қиёмат аст. Баъзе аз онҳо гуфтаанд, дар охири умр, вақти ҷонкандан ба ингуна мочаро гирифтор мешаванд.

Хулоса, он чи гуфтаанд, ба маънои ояти мазкур созгор аст ва тақозои ояти мазкур аз ин ҳам васеътар аст. Дар давоми оят Худованд гуфтааст, ки чун онҳо ба ин ҷо (хоҳ қиёмат, хоҳ вақти мурдан ё вақто ки аз хоки тира сар мебардоранд) мерасанд, ҳеҷ касе аз онҳо аз назди Мо ба ҳеҷ ҷое гурехта наҷот ёфта наметавонад. Онҳо дар маконе қарор мегиранд, ки макони азоб аз онҳо чандон дур нест. Фариштагони маъмур гӯё аз ҷойи наздик онҳоро мегиранду дар Ҷаҳаннам партоб мекунанд. (Барои маълумоти бештар ба ояти 50-уми сураи «Воқеъа» муроҷиъат шавад). Дар он асно:

وَقَالُوا ءَامَنَّا بِهِۦٓ وَأَنَّىٰ لَهُمُ التَّنَٰوُشُ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾

Ва қолӯ āманнā биҳӯ ва аннā лаҳуму-т-танāвушу мим макāним баъӯд. 52.

52 он гоҳ гӯянд: «Ба Вай (Қуръон) имон овардем». (Во аҷабо) ба онҳо дар қиёмат аз ҷойи дур (дунё) ба даст овардани имон аз кучо муяссар шавад?!

Чун кофирону мушрикнро ба Дӯзах наздик месозанд, онҳо тарсу ҳаросро мушоҳида мекунанд, мегӯянд, ки мо ба вай (Муҳаммад (с) Қуръон) имон овардем. Локин баъди муъоянаи азоб чунин имон овардан барои онҳо ғоидаовар нест. Онҳо аз маконе, ки бояд дар он ҷо имон ва меоварданд, амалҳои солеҳро анҷом медоданд, бисёр дур мондаанд. Ба он ҷо (дунё) бозгаштан бори дигар барои онҳо маҳол аст. Аз ин макони дур барои онҳо аз кучо имону ислому амали солеҳ дастрасу муяссар шавад?! Имконияти наҷот аз дасташон рафтааст. Дигар маҳол аст, ки дасташон ба ҷойи дур (дунё) расаду имон оранду амалҳои солеҳро анҷом дода, ҳамроҳи худ баранд.

وَقَدْ كَفَرُوا بِهِۦٓ مِنْ قَبْلُ وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾

Ва қад кафарӯ биҳӯ мин қабл. Ва яқзифуна би-л-ғайби мим макāним баъӯд. 53.

53. – Ва ҳол он ки пеш аз ин (дар дунё) ба Вай (Қуръон) кофир буданд ва ба гумони худ ба он тўҳмат мезаданд нодида дар торики ба ҳадаф тир меандохтанд.

Дар ояти қаблӣ гузашт, ки чун мушрикон азоби Ҷаҳаннамро мебинанд, имон меоранд. Ҳоло Худованд имон овардани онҳоро ба шахсе, ки дар торики аз ҷойи дур меҳоҳад тираш ба нишон расад, монанд сохта гуфтаст, ки онҳо (мушрикону кофирон) на ин ки дар дунё ба Мо ва ба Расулу Китоби нозилкардаи Мо кофир шуданд, балки ба Пайғамбари Мо ва ба таълимоти Ӯ чандин навъи тўҳматҳо баста гуфтанд, ки на аз нав гаштан ҳасту на ҳисобу китоб, на Биҳишт асту на Дўзах. Дар бораи олами ғайб ҳам, довариҳои нодуруст карданд. Акнун дар он лаҳзае, ки ҳама кору ихтиёри озодӣ аз дасташон рафтааст ва барои ҷуброни хатоҳо дигар вақте ҳам намондааст, ба дунё баргаштану имон овардан маҳол шудааст, имон меоранд, аз кучо имони онҳо қабул шавад?! Онҳо мисли шахсеанд, ки меҳоҳад дар шаби торик аз ҷойи дур тираш ба нишон расад. Лекин, кучо?!

وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا

فِي شَكٍّ مُّرِيبٍ

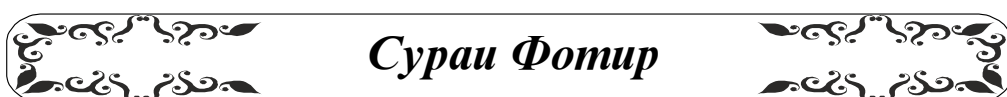
Ва ҳила байнаҳум ва байна mā яштаҳуна камā фуъила би ашйāиҳум-м мин қабл. Иннаҳум кāну фӣ шакки-м муриб.54.

54. Ва миёни онҳо ва миёни он чӣ орзу доштанд ва мехостанд имонашон пазируфта шавад, (ё ба дунё боз гарданд) ҷудой афганда шуд, ҷуноне ки пеш аз ин ба амсоли онҳо карда шуд, ҳаройина, онҳо сахт дар шак буданд.

Табиист, ки инсон дар ҳоли ҳаёт ба чизҳои бисёр майлу хоҳиш дорад. Аз он ҷумла, ба мол, хона, савораҳо, лаззатҳо, шахватҳо, обрӯ, тарафдорон ва ғайра. Дар байни ингуна инсонҳо шахсоне ҳастанд, ки дар корҳои ғайбие, ки аз тарафи шариъати исломӣ барои онҳо пешбинӣ шудааст, сахт дар шакку шубҳа қарор дошта ба Биҳишт, Дўзах, рӯзи қиёмат бовар надоранд. Локин кори онҳо пухтаву доимӣ нест. Рӯзе мерасад, ки онҳо аз ин молу ҳол ва аз ин ақидаҳои ботил ҷудо мешаванд. Дар он рӯз меҳоҳанд пушаймониҳои худро ошкоро кунанд, лекин мебинанд, ки фурсат аз

даст рафтааст. Чун меҳоханд имон оранду дохили Ҷаннат шаванд, дигар барои онҳо имконият нест. Дар гузашта низ қавмҳое монанди инҳо буданд. Чун имтиҳони Худованд бо суроғашон омад, дар муқобил ҳеҷ коре аз дасташон наомад. Чун онҳо ба марғ рӯбарӯ гаштаанд, аз тамоми воситаҳояшон ҷудо шуданд ва ҳеҷ шакку шубҳае нест, ки онҳо дохили Ҷаҳаннам мешаванд. Ҳоло ин мушрикони аз пешиниёни худ чаро дарси ибрат намегиранду ба онҳо тақлид мекунанд? Чӣ меҳоханд сарнавишташон ба сарнавишти онҳо яксон бошад? Валлоҳу аълам.

Поёни сураи «Сабо» ва лиллоҳӣ-л-ҳамд вал миннаҳ.



Дар Макка нозил шуда, дорои 45 оят аст.

Калимаи «Фотир» яке аз сифатҳои Аллоҳ таъоло буда, дар луғат ба маънои «Аз нестӣ ба вучудоранда, эҷодкори аҷиб» омадааст ва нахустин ояти сураи мазкур бо он оғоз шудааст. Номи дигари ин сура «Малоика» фариштаҳо аст, ки зикри онҳо дар ояти якуми ҳамин сура мегузарад. Сураи мазкур мисли дигар сураҳои дар Макка нозилшуда, аз якка ягонагӣ ва холиқии Аллоҳ таъоло сухан мекунад. Дар ин сура хусусан дар бораи ақида, масъалаҳои асосии шарият ва ҳақ будани Пайғамбар (с) ва ботил будани ширк сухан рафтааст. Ҳамчунин болои урфу одатҳо ва хурофотҳои ботиле, ки байни ҷамъияти инсонҳо мавҷуду маъруф аст, ҳатти бутлон кашида ҷорӣ кардани ҳукмҳо ва одобу ахлоқи исломиро ҷиддан тарафдорӣ мекунад. Оғози сураи мазкур дар хусуси «Фотир» (Холиқи аҷиб) будани Аллоҳ таъоло ва аз Коинот аз фариштагон, инсонҳо, ҷинҳо ва аз нестӣ пайдо кардани онҳо ва бори дигар аз нав ба вучуд овардани инсонҳо дар охират сухан кардааст. Ба он чизҳое, ки атрофро ихота карданд, эътибор дода, хусусан дар бораи заминҳои «мурда» (хушкида) ки бо рӯидани растаниҳо, меваҳо чи хел онҳо зинда мешаванд ва ба офарида шудани инсон монандӣ дорад, гузаштану иваз шудани рӯзу шаб, сухан мекунад. Дар хусуси фарқи байниҳамдигарии инсонҳо, ки мисли нур ва зулмат аз ҳамдигар фарқ мекунанд, низ суханҳо омадааст. Дар бораи қудрати беинтиҳои Парвардигор ва дар бораи инсонҳо, ҳайвонҳои ҳархела ва меваҳои ҳарранг, ки дар ҳар иқлими дунё бо таъму рангу шаклҳои мухталиф мерӯянд, дар